

حکومه‌تی هه‌ریمی کوردستان - عێراق
وه‌زاره‌تی خوێندنی با‌لا و توێژینه‌وه‌ی زانستی
زانکۆی سه‌لاحه‌دین - هه‌ولێر
زانکۆی کارگێری کار ئابووری
به‌شی ئابووری

بێکاری و کاریگه‌رییه‌کانی له عێراق و هه‌ریمی کوردستان (توێژینه‌وه‌یه‌کی شیکارییه)

پیشکەش به به‌شی (ئابووری) کراوه ، وه‌ک به‌شیک
له پێداویسته‌کانی به ده‌ست هێنانی بر‌وانامه‌ی به‌کالۆریۆس له زانستی
(ئابووری)

ئاماده‌کردن له لایه‌ن :

نجم الدين ته‌ها ابراهيم

هه‌ردی عبدالله عزيز

يوسف قاسم رحمان

به سه‌ره‌پرشتی

ادريس سليمان عبدالله

2024_2023

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) اللَّهُ الصَّمَدُ (٢) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ
(٣) وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ (٤)

سورة الإخلاص

پیشکش به

بۆ ھەموو ئەو کەسانەى کە ھاوکارمان بوون بۆ بەدەستھێنانى زانست و زانست... بۆ
خیزانەکانمان کە لە تەنیشتمان وەستابوون تا گەیشتینە ئەو شوینەى ئیستا لى دەژین... بۆ
ھەموو مامۆستاکانمان کە یاوەرى ریبازى زانستیمان بوون و رینوینیان کردین...

تویژەران

سوپاس و پېزانين

دوای سوپاس و پېزانينی خوی گه وره په روه ردگاری جيهانه کان و دوعاکردن بو ماموستای خوښه ويستم، تنها ده توانين سوپاسی دلسوزانه مان ناراسته ی سهرپه رشتيارمان، ادریس سلیمان عه بدوالله بکهين، که سهرپه رشتی ته واوکردنی توښينه وه که کرد و به شداریه کی زوری کرد له ته واوکردنی، و بو راگرایه تی کوليزه که مان، کوليزی به پړوه بردن و نابووری، و سهروکی به شه که مان، به شی نابووری بو ئه و چاودیری و تیگه یشتن و پینماییه ی که له ماوه ی چوار سالی خویندنا کردوویانه سوپاس و پېزانينی دلسوزانه مان ناراسته ی ئەندامانی کتیبخانه ی کوليزه که مان ده کهين بو هاوکاری و به خشنده یی به رده وامیان له کاتی سهردانه به رده وامه کانمان بو کتیبخانه.

ناوه‌ڕۆك

- پ. پيشكهش به
- ج. سوپاس و پيزانين
۱. پيشه‌كى:
۲. يه‌كه‌م: گرينگى تويزينه‌وه
۲. دووهم: كيشه‌ى تويزينه‌وه
۲. ستيه‌م . گريمانه‌ى ليكولينه‌وه
۳. چوارهم : ئامانجى تويزينه‌وه‌كه
۳. پينجه‌م : شيوازى گه‌ران
۳. شه‌شه‌م . سنوورى گه‌ران تويزينه‌وه سنوور
۴. به‌شى يه‌كه‌م : ديارده‌ى بيكارى: چه‌مك و جوهره‌كانى و كارىگه‌رييه‌كانى
۵. ته‌وه‌رى يه‌كه‌م: پيناسه‌ى بيكارى و چوئيه‌تى پينوانه‌كردنى:
۵. يه‌كه‌م : ناسينى بيكارى
۹. ته‌وه‌رى دووهم : جوهره‌كانى بيكارى و كارىگه‌رييه‌كانى بيكارى
۹. ۱- جوړى يه‌كه‌م:
۱۰. ۲- جوړى دووهم:
۱۱. ۳- جوړى ستيه‌م:
۱۲. هۆكاره‌كانى بيكارى
۱۲. ۱- هۆكارى ئابورى:
۱۳. ۲- هۆكارى كۆمه‌لايه‌تى:
۱۳. ۳- هۆكارى سياسى:
۱۴. ته‌وه‌رى ستيه‌م: كارىگه‌رييه‌كانى بيكارى:
۱۶. به‌شى دووهم
۱۶. شيكارى بيكارى له عيراق
۳۱. ئەو ميكانيزمانه‌ى كه بيكارى دروست ده‌كەن
۳۴. ته‌وه‌رى يه‌كه‌م: به‌دواداچوون بۆ كارىگه‌رييه‌كانى بيكارى له عيراق ده‌كات
۳۶. به‌شى ستيه‌م :
۳۶. شيكارى بازارى كار و بيكارى له هه‌ريه‌ى كوردستان
۴۰. خواستى كار له هه‌ريه‌ى كوردستان:
- ده‌رئه‌نجامه‌كان و پاسپارده‌كان:
- ليستى سه‌رچاوه‌كان :

پیشه کی:

بیکاری له عیراق یه کیکه له و دیارده ئالۆزانه ی که ئابووری عیراق به دهستییه وه ده نالیئیت. رهنگدانه وه ی لاوازی و که مئه ندامی له پیکهاته کانی پلان و ئه دای کارکردنایه، که ده ولت په یوه ندی به وه وه هه یه ده سه لاتداران پشت به، به تاییه ت له بواره کانی به ره مه پیتان و به رنامه کانی په ره پیتان له راستیدا ئه مه به هوی سیاستی پلاندانانی هه له وه پرویدا که ده توانریت به پرونی له سه ر کرده وه کانی به تاییه تکردنی.

که رتی گشتی و به هه ده ردانی گه وره ی سامانی گشتی له سه ر خه رچی خزمه تگوزارییه سه ربازی و ئه منییه کان، له کاتی کدا باقی... بواری و هۆکاره کانی گه شه پیتان، وه ک سه رچاوه مروییه کان و ئه وانی دیکه، نزیکه ی به ته وای پشتگویی خران. گه ماروی ئابووری، که بو چه ندین ده یه به سه ر ولاتا سه پیترا، و گۆرانکارییه گه وره کان له ماوه ی و... له ناو چالاکییه کانی داگیرکاریدا، هه لوه شانده وه ی زۆربه ی پیکهاته کانی ده ولته ی ره سه ن و تیکچوونی...

دوخی ئه منی، یارمه تیده ر بووه له خیرا کردنی گه شه کردنی قهیرانی زۆر، له نیویاندا، بیکارییه. قهیرانیکی راسته قینه، کاریگه ری نه رینی له سه ر کۆمه لگا، له پرووی ئابووری و کۆمه لایه تییه وه ده بیت و ناییت به بی گه پانی خیرا و جدی بو ی بمینیتته وه.

له ئیستادا بیکاری نوینه رایه تی یه کیک له کیشه سه ره تاییه کان ده کات که پروبه پرووی زۆربه ی ولاتانی جیهان ده بیتته وه بیکاری یه کیکه له کیشه چاره سه رنه کراوه کانی ولاتان گه شه پیتان به تاییه ت ولاتانی عه ره بی پرسی بیکاری له عیراقدا گرنگییه کی تاییه تی هه یه به هوی به رزبوونه وه ی ریژه کان به هوی دارشته وه ی ئابووری و چه ندانی تر.

به مه به ستی داپۆشینی کیشه ی بیکاری له هه موو لایه نه کانیدا توژیینه وه که له میحوه ری یه که مدا خراوه ته پروو. بو لیکۆلینه وه له چه مکی بیکاری و هۆکاره کانی میحوه ره که ی دووهم مامه له ی له گه ل کاریگه رییه ئابوورییه کان ده کرد وا ده رئه نجامه کۆمه لایه تی و سیاسی و

ئەمىنىيە كانىيەرزىبونەوھى رېژەكانيان و لە رېگەى رەوتى لىكۆلېنەوھى و شىكردنەوھى
پىكھاتەكانىيەوھى، لە خوارەوھى گەيشتتە

يەكەم: گرنكى تويژىنەوھى

گرنكى تويژىنەوھى لەوھى سەرچاوە دەگرىت كە باس لە كىشەى بىكارى دەكات بەيەكەوھى
گرىدراون، ئەمەش بە يەككە لەو كىشە چارەسەرنەكراوانە دادەنرىت كە ئابوورى عىراق
بەدەستىوھى دەنالىنرىت.

چونكە پەككەوتتەكەى دەگرىتەوھى بۆ ئەو توخمە كارهى كە نوینەرايەتى ئامراز و كۆتايى
دەكات و جياوازه لە باقى توخمەكانى بەرھەمھىنان، بە مەبەستى تىكدانى بەرھەمھىنانى و
لەناوبردى توانا و تواناكانى جگە لەو دەرنەجامە ئابوورى و كۆمەلايەتى و سياسى و
ئەمىنىيەى كە لە ئەنجامى نەبوونى دەرفەتى و بەرھىنانى وزەى خۆيەوھى دىتە ئاراوھى.

دووھم: كىشەى تويژىنەوھى

ئابوورى عىراق و كوردستان بەدەست بىكارىيەوھى دەنالىنرىت، ئەمەش ھۆكارى زۆرى
ھەيە . ، ئەمەش بووھى ھۆى زۆر مەترسى كە كارىگەرى لەسەر تاك و كۆمەلگا ھەبوو
بەفەرۆدانى تواناى ئابوورى و مروى عىراق . ، بۆيە پىويستە بە خىراى چارەسەرى بكرىت
بۆ كەمكردنەوھى كاردانەوھى كانى و دەرنەجامەكانى بەردەوامبوونى

سىيەم . : گریمانەى لىكۆلېنەوھى

تويژىنەوھى كە لەسەر ئەو گریمانەيە دامەزراوھى كە: .
بىكارى لە عىراق بە يەككە لە گرنگترىن ئاستەنگەكانى بەردەم ئابورى عىراق دادەنرىت . ،
كە بووھى ھۆى كارىگەرى ئابوورى مەترسى مەترسى ھەيە ئەگەر رېوشوینى گەشەپىدانى خىرا
كە بەشدارە لە رەخساندى ھەلى كادا نەگىرىتەبەر جىگىركردنى ئەو كەسانەى كە تازە
ھاتوونەتە ناو بازارەوھى كارەكە .

چوارەم : ئامانجى تويژىنەۋەكە

- ۱) ديارىكردى ھۆكارەكانى پشت خراپتربوونى دياردەى بىكارى لە عىراق
- ۲) ديارىكردى دەرئەنجامە ئابوورى و كۆمەلايەتتايەكانى دەرئەنجامى بلاوبوونەۋەى بىكارى
- ۳) ديارىكردى ئەو ميكانيزمەى كە دەتوانرئيت بەكاربەنرئيت بۆ چارەسەركردى دياردەكە بىكارى و ليكەۋتەكانى

پىنچەم : شىۋازى گەران

شىۋازى تويژىنەۋە تويژىنەۋەكە پشت بە رىيازى ۋەسفكەر دەبەستتت شىكارى ۋەسفكەر ، پەيوەست بە شىكارى داتا و زانىارى كە پەيوەندى بە ھۆكارەكانى بىكارىيەۋە ھەيە لە عىراق و كوردستان، و كارىگەرىيەكانى بە پشت بەستن بەو شتانەى كە لەلايەن ۋەزارەتەۋە بلاۋدەكرئتەۋە ھاوكارى پلاندانان و پەرەپيدان. ۋە دەزگاي ناۋەندى ئامار و تەكنەلۆژىيى زانىارى ۋە چى؟ لەلايەن رىكخراۋە پەيوەنديدارە نيۋدەۋلەتى و عەرەبىيەكانەۋە بلاۋكراۋتەۋە ئەۋەى لە سەرچاۋەى عەرەبى و بىانى و ئاماژە و تىزى زانكۇدا ھاتوۋە .

شەشەم . :سنوورى گەران تويژىنەۋە سنوور

- ۱) سنوورە زانستىيەكان گەران سنووردارە ، لەسەر ليكۆلئىنەۋە لە بىكارى ۋە رىژەكانيان شى بكنەۋە ، و ھۆكارەكانى پشتەۋەى ۋە دەرئەنجامەكانى لە كاردانەۋەى ئابوورى و كۆمەلايەتى و ئەمنىيەۋە .

- ۲) سنوورى شوئىنى . بىكارى لە عىراق و ھەرىمى كوردستان

به شی یه کهم : دیاردهی بیکاری: چه مک و جوره کانی و کاریگه ریبه کانی

زۆریک له ولاتان له دونیای هاوچه رخی ئیمه دا به بهردهوامی و به پهروشه وه ههولی لیکۆلینه وه له بیکاری ددهن و هۆکار و دهه نهجامه کانی له کۆمه لگا کانی ماندا شی بکه نه وه. ئەم شیوازه هه ولده دات ژماره ی ژنانی بیکار و ریژه ی سه دی ئەوان له پیوه ندی له گه ل هیزی کار له کۆی دانیشتوان دیاری بکات. بۆیه پرسی بیکاری نه بوونی قه باره ی ریژه یی و جوری هه لی کاره

هیزی کاری ناوخوا یی به یه کیک له و پرسه گرنگانه داده نریت که سیاسه تمه داران و بریارده ران له ئیستادا سه رقالن پییه وه ئەگه ر بیان هویت کار له سه ر دارشتنی مه نه جه کان بکه ن بۆ سنووردارکردن و که مکردنه وه ی بیکاری له کۆمه لگا کانیاندا. توژی نه وه و لیکۆلینه وه زانستییه کان پیوستیان به پله یه کی زیاتر له وردبینی و تاییه تمه ندی هه یه له دیاریکردنی مانا کانیان.

په روه رده، بۆ ئەوه ی بتوانریت به وردی پیوانه بکریت و له گه ل بابته و کیشه و ئامانجه کانی توژی نه وه که مان بگونجیت. له ریگه ی ئەوانه ی سه ره وه ده توانریت کیشه ی ئەم توژی نه وه یه له م پرسیاره سه ره کییه ی خواره وه دا دابریژریت.

تهوهری یه کهم : پیناسه‌ی بیکاری و چۆنیه‌تی پیاوانه‌کردنی:

یه کهم : ناسینی بیکاری

چه‌مکی بیکاری به یه‌کیک له و پالنه‌رانه داده‌نریت که له کۆمه‌لگا ژاوپه‌رخه‌کاندا له رووی لیکۆلینه‌وه گرنگییه‌کی زۆری وه‌رگرتوو و شیکار، بۆیه پرسی بیکاری وه‌ک ته‌وه‌ریک سه‌ربنجی تویره‌وانی کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری بۆ لای خۆی راکیشاوه به‌رده‌وام و به‌په‌له‌ خۆی به سه‌ر هیچ گۆفاریکی زانستیا به‌تمه‌ند و په‌یوه‌ندی‌دار بلاه‌ده‌کرییه‌وه له له‌گه‌ل ئابووتی کۆمه‌لناسیدا ته‌وه‌ری بیکاری ده‌خه‌ریته ریژ شیکاری و گف‌توگۆ (ادریوش ۲۰۱۳. ل ۲۶).

أ- **چه‌مکی زمانه‌وانی:** له فه‌ره‌هنگی زمانی عه‌ره‌بیدا هاتوو که بیکاری له “پاله‌اون” وه‌رگیراوه، واته ئیتره وانیه یان ره‌وانه مافی خۆی له ده‌ستداوه بیکاری (که‌سی بیکاری) واته مافی خۆی له ده‌ستداوه. له کاتیکدا “بیکاری” له زمانی ئینگلیزی و پروسیدا له‌وه‌ستاندن کار زیاتر هه‌چی و هه‌ر بۆیه بیکاره‌که به قوناغیکدا تیده‌په‌ریت له وانه چالاکیه‌که قوناغیکرتی چالاکی چر به‌دوای خۆی دابه‌ینت. له زمانی فه‌ره‌نسیدا وشه chomage که واتای بیکاری دیت. له کررداره‌وه وه‌رگیراوه بۆ پاله‌وان، به‌واتای سیپه‌رکردن له خۆریش دیت، واته بیکاری، زمانی فه‌ره‌نسی، به‌واتای ئه‌و که سه‌ه دیت که له سیپه‌ردا پیشوو دهدات و دواتر ده‌ست به کاررمانی ده‌کاته‌وه.

ب- **چه‌مکی زانستی:** هه‌ندیک له تویره‌ران پینشیا‌ری ئه‌وه ده‌که‌ن که زاراوه‌ی “ئینسی” په‌نگه زاراوه‌یه‌کی باشته‌ر بیت “بیکاری”، وه‌ک چۆن بیکاری وشه‌یه‌که که ناوه‌رۆکیکی به‌نرخ یان ئه‌خلاق له‌ناو خۆیدا هه‌له‌ده‌گریت وه‌ک چۆن له درۆوه وه‌رگیراوه.

په‌چه‌وانه‌ی راست. به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر بیکار که‌سینک بیت که له هه‌یزی کاردايه و ته‌مه‌نی له نیوان ۱۶ بۆ ۶۰ سال بیت و به مووچه کار نه‌کات ته‌نانه‌ت بۆ ماوه‌یه‌کی دیاریکراویش و توانای کارکردنی هه‌بیت و ئاماده‌یی کارکردنی هه‌بیت و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی هه‌چ داها‌توویه‌کی نییه

جددییەکی له گەران بەدوایدا، و ئەوێش پێش سەرژمێری یان دوای سەرژمێرییە، و هیچ سوودیکی نییە له بەکارهێنانی سیفاتی بیکار - بۆ دەربرین دەربارەیی پێگەیی زانستی خۆی، بە تاییەت که بە ئارەزووی خۆی بیکار نییە، بەلام بەلکو "کەسیکی بیکارە" ئەم کەسە بیکارە بەرپرسیاریتی ئەو کۆمەلگایە دەگریته ئەستۆ که دەرەفتی بۆ رەخساندوو.

ئەو دەرەفتی کار دەرەخسینییت بەو پێیەیی که کاریکی دەویتی و بە جددی بەدوایدا دەگەریت و بەهۆی بارودۆخی زۆرەملییەو نایدۆزیتەو، واتە بە ئارەزووی خۆی بیکار نییە. ئەگەر وا بووایە، ئیمە بە وردیتر ناخەینە ناو چەمکی بیکاران یان بیکارانەو، بەلام ئیمە ئەو دەستەواژەییە بەکار دەهینین که بە شیوەییەکی باو بەکار دیت، جا چ لە توێژینەوێ ئابووری و کۆمەلایەتی یان لە نیو تاکەکاندا، که بیکارییە: "ئیمە هەندیک جار ببیستن که رەنگە هەلەییەکی باو باشتەر بیت لە مافیکی غیابی، و ئامانجی... لە پشت هەموو ئەمانەشەو گەیانندی چەمکە که بە شیوەییەکی دروست هەییە.

بیکاری بەم شیوەییە پێناسە دەکریت: "وازهینانی زۆرەملی یان هەندیکجار بە ئارەزووی خۆی بەشیک لە هیزی کار.

له کۆمەلگایەکی دیاریکراودا، سەرەرای توانای هیزی کار و ئارەزووی کارکردن بەرەمهینان. "هەر وەها پێناسە دەکریت بە "دۆخی بەرەستتەبوونی کار بۆ کەسیک که ئارەزووی پیشەییەک دەکات که لە گەل لێهاتوویی و تواناکانیدا بگونجیت، وە ئەو بەهۆی دۆخی بازاری کارەو" ریکخراوی نیودەوڵەتی کاری بیکاران بەو کەسانە پێناسە دەکات که لە تەمەنی کارکردن و توانایان هەییە بەدوایدا دەگەرین و بە کریی باو وەریدەگرن، بەلام نایدۆزنەو. کاتیکیدا بۆمان دەرەکەویتی که کەسانیک هەن که بیکاری بەم شیوەییە پێناسە دەکەن: ئەو دۆخی که کۆمەلگا هیزی کاری خۆی بە تەواوی یان بە شیوەییەکی گونجاو بەکارناهیینییت و دواتر بەرەمی راستەقینە لەم کۆمەلگایەدا کەمترە لە بەرەمی پۆتانسیل، ئەمەش دەبیته هۆی... ئاستی خوشگوزەرانی ئەندامانی کۆمەلگا کەمترە لەوێ که بریار بوو بە دەست بهینریت.

به پئی ئه م پیناسه یه دوو ره هه نده ی بیکاری هه یه : یه که میان به کارنه هیتانی ته واوی هیزی کاره و دووه میان به کارنه هیتانی گونجاوی هیزی کاره ، له کاتیکدا ره هه ندی یه که م ئاماژه به حاله ته کانی ئاشکرا و به شیکه بیکاری، یه که میان به بوونی تاکه کان نوینه رایه تی ده کریت که توانای کارکردنیا هه یه، که ئاماده ن کار بکن، و به دوایدا ده گه پین به لام نایکه ن ئه وان کار ده کن، و هه ربویه ئه و کاته ی کارکردن و به ره مهیتان که به دهستی ده هیئت سفره، و دووه میان ئه وه یه که تاکیک هه ن که متر له ریژه ی ئاسایی که له کومه لگادا ناسراوه کار ده کن.

دوووم - پیوانه کردنی بیکاری: ریژه ی بیکاری یه کیکه له و نیشانده رانه ی ئابووری گه وره که زور بهرچاوه له دارشتنی سیاسه تی ئابوری و هه لسه نگاندنی کاریگه ربیان، کیشه ی بیکاری چاره سه ر ناکریت مه گه ر تیروانینیکی راسته قینه بوی هه بیت. ریژه ی بیکاری به زوری به ئورگانه فه رمیه کان ده پیوریت، وه ک ریژه ی ژماره ی بیکاران به رامبه ر به هیزی کار له کومه لگاد (پولی چالاک) له خالیکی دیاریکراودا به به کارهیتانی ئه م فورموله یه ی خواره وه:-
(الوزینی الرفاعی، ۲۰۰۶، ل ۱۲۶)

ریژه ی بیکاری = ژماره ی بیکاران/پولی چالاک * ۱۰۰

پولی چالاک پیکدیت له و که سانه ی له ته مه نی کارکردندان و توانای کارکردنیا هه یه و ئاماده ن ئه و کاره بکن، جا کار بکن یان نا، ئه گه ر:

پولی چالاک = کریکار + چالاکوان ، کریکار یانی هه ر که سیکه که کار ده کات - فول تایم یان نیوه کات ته نانه ت ئه گه ر رۆژانه یه ک یان دوو سه عات کار بکات بۆ مووچه ی که سیکی تر یان له دامه زراوه یه کدا . سه باره ت به بیکاران، ئه وان تاکیکن که توانایان هه یه و ئاماده ن و به دوای کاردا ده گه پین، به لام هه لی کاریان له به رده ستدا نادۆزنه وه

سەبارەت بەو کەسانەى كە لە پۆلى چالاک دوورخراونەتەو، ئەوانىش بریتىن لە: - تاكەكانى خوار تەمەنىكى ديارىكراو: ئەمانە ئەو كەسانەن كە تەمەنىان لە خوار تەمەنى كاركردى ياسايىه وهيه كە ۱۵-۱۶ سال و سەرووتره؛ - ئەو كەسانەى تەمەنىان لە سەرووى تەمەنىكى ديارىكراوه وهيه، كە خانەنشینی یان خانەنشینی، كە ۶۵ سال و سەرووتره؛ تاكەكانى هەندىك پۆل:

- ئەو گروپانەى كە بە هۆكارى جۆراوجۆر ناتوانن كار بكەن، وهك نەخۆش و لاواز و خویندكارانى قوتابخانە ئەو كەسانەى سەرەپای توانای كاركردىان داواى هەلى كار لە كۆمەلگا ناكەن، وهك خانمانى ماله وه یان ئەو كەسانەى كەنە بەدواى كاردا دەگەپین و نە ئارەزووى كار دەكەن؛
- ئەو كەسانەى كە واز لە گەپان بەدواى كاردا دینن بەهۆى ئەو حالەتە نائومیدییهى كە لە ئەنجامى نەبوونى دەرفەتدا تووشى دەبنكارى گونجاو بۆ ئەوان

تهوهري دووهم : جوړه‌کاني بيکارۍ و کارېگه‌ريپه‌کاني بيکارۍ

۱- جوړۍ په‌کام:

بيکارۍ به‌پي بيکاي له دامه‌زراندن دابه‌ش ده‌کريت به‌سه‌ر سي به‌شدا:

أ- بيکارۍ ناشکرا: نه‌وهی مه‌به‌ست له بيکارۍ ناشکرايه، دوخی بيکارۍ پ‌واله‌تپيه که به‌شیک له

هيزی کار به‌ده‌ستپه‌وه ده‌نالينيت. (عطيه، ۲۰۰۳)

دومه‌زراندن، واته بوونی کومه‌ليک تاک که توانا و ناماده‌ی کارکردنيان هه‌يه و له ئاستی کرۍ

باودا به‌دوايدا ده‌گه‌رين بي سوود، بويه له حاله‌تی بيکارۍ ته‌واودان و هېچ کارکيان بو

نه‌نجام ناده‌ن ماوه‌يه‌ک که په‌نگه دريژ يان کورت بيت. به‌پي بارودوخی ئابووری نيشتمانی،

وهک بيکارۍ له نيو بيانپه‌کان.

ب- بيکارۍ به‌شه‌کی يان که‌مکاري: نه‌مه‌ش واته نه‌و دوخه‌ی که که‌سيک پراکتيزه‌ی کارکردنی تيدا

ده‌کات، به‌لام بو ماوه‌يه‌ک که‌متر بيت له کاتی کارکردنی ئاسايی يان ئاسايی. ليره‌وه به‌مانای

به‌رفراوانی خوۍ، بوونی کومه‌ليک که‌س که کار ده‌کهن، ده‌گريته‌وه

نه‌وان بو ماوه‌ی که‌متر له کاتژميړه‌کاني کارکردن يان پوژيک کارده‌کهن له‌وه‌ی که ده‌يانه‌ويت،

و له چوارچيوه‌ی جياوازدا کارده‌کهن له‌وه‌ی که خوازاوه، و کارده‌کهن له... شوینی نه‌گونجاو

بو کارکردن، و به‌ره‌مه‌پنانيان به‌زوړی که‌متره له بازرگانپه‌کاني تر

ت- بيکارۍ پوشرای يان شاراوه: نه‌مه نه‌و دوخه‌يه که ژماره‌يه‌کی زور له کرکيران به‌شيوه‌يه‌ک

که‌له‌که ده‌بن که له پيوستی راسته‌قینه‌ی کار تیده‌په‌پن، پاشان به‌ره‌مه‌پنانيان، داهاتيان، يان

ئيستغالکردنی ليها تووی و تواناکانيان به‌جوړيکه‌نزم. نه‌م بيکارپه‌ به‌فيلبازترین جوړی

داده‌نريت، به‌تايبه‌تی له ولاتانی تازه‌پيگه‌يشتودا، چونکه رووخساری تری که‌می به‌ره‌مه‌پنانه

له نه‌و کارانه‌ی نه‌نجام دراون

۲- جۆرى دووم:

بىكارى به پىنى سروشتى چالاكويه ئابوورويه باوهكان به سهر سى جۆردا دابهش دهكرىت:

أ- بىكارى خوليدان (تهكنيكى): ئەمه ئەو دۆخهيه كه كاتىك پروودهات كه ههنديك كهس بىكار بن له گهّل ئەوهى كه رهنگه...

داواكارويهك ههيه بۆ كرىكاران كه هيشتا تير نه بووه، چونكه ئەم كرىكاره بىكارانه شياو نين بۆ دابىنكردى پىويستى ئەم داواكارويه. ئەم جۆره بىكارويه به زۆرى به هۆى گۆرپىنى ئاميزهكان له ههنديك پيشه سازيدا سه ره له دهات، يان به هۆى سهختى راهىنانيان بهو كارانهى كه پيشتر راهىنانيان بۆ نه كراوه، و خواست له سهريان له بازاردا زياتر ده بىت. كارهكه:

ب- بىكارى خوليه: له ئەنجامى خولگه بازرگانويه ناسراوهكان له چالاكويه ئابوورويه يه كگرتووهكاندا سه ره له دهات، كاتىك كه مېوونه وهى كاتى خواست له سهر كالاكان پروودهات، خاوهن كارگهكان ناچار دهبن ژمارهى كرىكاران كه م بكه نه وه يان كاتهكانى كاركردىيان كه م بكه نه وه.

ت- بىكارى پىكهاتهيه (پىكهاتهيه): ئەمهش بهو مانايهيه جۆرى بىكارى كه كاريگهرى له سهر به شىك له هيزى كار ده بىت، به هۆى ئەو گۆرانكارويه پىكهاتهيه يانهى كه له ئابوورپى نيشتمانيدا پروودهدهن، و ده بىته هۆى دۆخى ناته بايى له نيوان ههلى كاره بهردهستهكان و بروانامه و بروانامه و... ئەزموونى كرىكارانى بىكار كه ده يانه و بىت كار بكن و به دوايدا ده گه رپىن بىكارى پروودهات پىكهاتهيه به هۆى گۆرانكارى له پىكهاتهيه داواكارى بۆ كالا و به رهه م يان گۆرانكارى له خودى بازارى كاردا

۳- جۆری سییه م:

بیکاری به پینی سروشتی تایبه تی خوی دابهش ده کریت به سهر:

أ- **بیکاری وهرزی:** ئەمەش بیکارییه که به شیوهیه کی سهره کی له کهرتی کشتوکالدا پرووده دات به هوی وهرزیبوونی به رهه می کشتوکالی.

ههروهها له وانهیه له هه ندیک پیشه سازی گوندنشیندا پروودات، به هوی گورانکارییه وهرزییه کانی چالاکییه ئابوورییه کان، له ئەنجامی ئەو بارودۆخانه یان گورانکارییهانی که له شیوازی به کاربردندا پرووده دن

ب- **بیکاری خۆبه خشانه:** ئەمە ئەو حاله تیه که تاک له کاتی دهسته کارکیشانه وهی له کاره کهی به ئاره زووی خوی و هه لباردهی خوی بیکار ده بیت، یان له بهر ئەوهی ئاماده نییه ئەو کاره بکات یان کاتیکی به تالی پی باشته ره، یان به هوی ئەوهی به دوا ی کاریکی باشته ردا ده گه پیت که مووچه یه کی زیاتری بو دابین ده کات. وه بارودۆخی کارکردنی باشته ر، یان خۆبه خشانه له بازاری کار بکشیته وه

ت- **بیکاری ناچاری یان زۆره ملی:** واته ئەو دۆخه ی که کریکار بی ئیراده، واته به بی ئیراده یان هه لباردهی خوی بیکار ده بیت و له ریگه ی دهرکردنی زۆره ملییه وه پرووده دات هه رچه نده کریکاره که ئاماده یه و توانای کارکردنی هه یه و توانای کارکردنی هه یه بیکاری ناچاری له وانه یه کاتیک پروودات که ئەو که سانی نویی هاتنه ناو بازاری کار نه دۆزیته وه

دهره تی دامه زراندن سهره پای گه رانی جدیدیان بوی، توانای کارکردنیان و قبولکردنی ئاستی مووچه ی باو. ئەم جۆره بیکارییه له ولاتانی پیشه سازیدا پرووده دات، یان له حاله تی به تایبه تکردنی کۆمپانیا و دامه زراوه گشتییه کان له ئابووریدا نه ته وه یی.

هۆكاره كانى بىكارى

بىكارى يە كىكە لە و قە يرانە گرنگانە ى كه مه ترسى له سه ر سه قامگىرى كۆمه لگاكان دروست دە كات و كۆمه لىك هۆكارىش هە ن كه دە بنه هۆى سه ره لدانى ،كه له كۆمه لگە يە كه وه بۇ كۆمه لگە يە كى تر جياوازن و گرنگترىنيان برىتيه له هۆكارى سياسى و ئابورى و كۆمه لايە تى، كه هە ر يە كه يە كيان كارىگە رى و دە ره نجامى نه رىنيان هە يە كارىگە رىيان له سه ر كۆمه لگا هە يە.ئە مانە ى خواره وه زانىارين له سه ر ئە م هۆكارانه: (عطيه، ۲۰۰۳)

۱-هۆكارى ئابورى :

هۆكاره ئابورىه كانى بىكارى له به ر بلاوترىن و كارىگە رترىن هۆكاره كانى بىكارىه كه دە بيته هۆى به رزبونه وه ى ريژه ى بىكارى ئىنته رناشنال ،يە كىك له گرنگترىن له و هۆكارانه: أ- زيادبونى ژماره ى فه رمانبه ران له گە ل كه مى هە لى كار پيشكه ش كراو ،ئە مه ش يە كىكە له و كارىگە ريانە ى كه له ئە نجامى پاشه كشه ى ئابورى له كه رتى بازرگانى به تايبه ت له گە ل زيادبونى ژماره ى دە رچوانى زانكۆ و نه بونى هە لى كارىكى گونجاو بۇيان .

ب- بۇ ئە وه ى دە ست له كار بكيشيته وه و به دواى كارىكى نويدا بگە ريت ،بىكارى كاتىبه كه هە موو ئە و كه سانه دە گرپته وه كه وازيان له كارە كه ى ىستا هيناوه وگە ران به دواى كارىكى ترده،به لام كاتىكى زۆرى دە ويت تا كارىك به دە ست دە هينيت بۇيه له ماوه ى ليكۆلینه وه كه دا به بىكار پۆلين دە كريت .

ج- گۆرىنى كرىكاران به ئامرازه ته كنه لۆجيه كانى وه كو كۆمپيوته ره،ئە مه ش واردى ئابورى بۇ كۆمپانياكان زيادكردوه به كه مكردنه وه ى خه رجيه كانى داها ت بۇ كرىكاران ،به لام دە بيته هۆى به رزبونه وه ى ريژه ى بىكارى.

د- دامه زراندىنى كارمه ند له دە ره وه ى كۆمه لگە،كه په يوه سته به چه مكى كرىكارى تاراوگه چ له پيشه ى پيشه سازى يان ئە وانە ى كه پيوستيان به هينانى كه سانى

پسپور له ده ره وه هه يه ،ئمه مه ش ده بيته هؤى دووركه وتنه وه له دامه زراندى
هيچ كارمه نديك يان كريكارى ناوخؤى.

۲- هؤكارى كؤمه لايه تى:

ئمه مانه ئه و هؤكارانه ن كه په يوه ستن به كؤمه لگاوه كه هه ردوو هؤكارى سياسى و
ئابورى بيكارى كاريگه ريان له سه ره . له گرنگترين هؤكاره كؤمه لايه تيه كان كه باسيان
ده كه ين

أ- ريژه ي به رزى گه شه ي دانىشتوان له گه ل هه ژاربييه كى فراوان، كه به هؤى نه
بونى هه لى كار يان پيشه ي پويست بؤ هيزى كار جيگير ده كريت .

ب- نه بونى گه شه پيدانى ناوخؤى بؤ كؤمه لگا/ كه په يوه سته به سوود وه رگرتن له
و كاريگه ربييه ئه رينبانه ي پيشكه شى ده كات بؤ كه رتى ئابورى كارگه كان .

ج- گرنگى نه دان به په ره پيدانى كه رتى په روه رده، ئه مه ش ده بيته هؤى بلاو نه
كردنه وه ي په روه ده ي گونجاو هؤشيارى گونجاو پرسى بيكارى وه ك پرسىكى
كؤمه لايه تى گرنگ.

د- زيادبونى ژماره ي ئه و گه نجانه ي تواناى كاركرديان هه يه، له كاتيكدا هه ست به
نائوميدى ده كه ن به هؤى نه بونى كاره وه يان ئه و پيشانه ي كه يارمه تيان ده ده
ن داهاى گونجاو بؤيان به ده ست بهينيت .

ه- نه بونى په ره پيدانى به رده وامى بيرؤكه ي پرؤژه ي مؤديرن، كه يارمه تيده ره بؤ
دابىنكردى هه لى كاريكى زؤر بؤ تاكه كان كه تواناى كاركرديان هه يه.

۳- هؤكارى سياسى:

هؤكاره سياسيه كانى بيكارى هه موو ئه و كاريگه ربيانه ن كه په يوه ستن به بيكاريه وه و
په يوه نديان به سياسه تى تاييه تى ولاتيكه وه هه يه به گرنگترينيان :

أ- تواناى سنوردار بؤ پيشگيرى كردنى كه رتى بازرگانى له لايه ن حكومه ته نيوده وله
تیه كانه وه.

ب- بلاوبونه وه ي شه ر و قه يرانه ناوخؤييه كان له ولاتان

ج- نه بونى كاريگه ربي گه شه سه ندى سياسى له سه ر دؤخى ئابورى كؤمه لايه تى
ولاتانى تازه پيگه يشتوو.

تەۋەرى سىيەم: كارىگەرىيەكانى بىكارى:

بىكارى كارىگەرى ئابوورى و كۆمەلايەتى و سىياسى ھەيە كە ناكرى پىشتگوى بخرىت، بەو پىيەى بىكارى ھۆكارەكەيە

پايەى سەرەكى زۆربەى نەخۆشى و كىشە كۆمەلايەتییەكانە لە ھەر كۆمەلگايەكدا، ھاوكات نوینەرايەتى ھەرەشەيەك بۆ سەر سەقامگىرى سىياسى دەكات وە پەيوەندى كۆمەلايەتى، (العابد، ۲۰۱۲. ل ۷۵).

۱- كارىگەرىيە ئابوورىيەكانى بىكارى:

- أ- بەرھەمھىنانى راستەقىنە كەمترە لە بەرھەمھىنانى ئەگەرى، لە ئەنجامى بىكاربوونى ژمارەيەك كرىكار لە كار و بەرھەمھىنان. (۱۴).
- ب- سەرھەلدانى خەمۆكى ئابوورى بۆ كالای ھەبوو لە كۆمەلگادا چونكە جەماوەرى لە ھەر كۆمەلگايەكدا پەيوەستە بەو راستىيەو كە ھەيە بەرھەمھىنان لەلايەن تاكەكانىو، و بەرھەمھىنان بەستراوہتەو بە كارەو
- ج- تىچووى گەرانەوہى بىكاران، ئەم تىچوونە بەپىيى ولات و ئەو يارمەتییە جياوازانى كە پىشكەش بە بىكاران دەكرىت دەگۆرىت سەبارەت بە كار؛
- د- لەدەستدانى خەرجى بۆ خویندن، وەك چۆن ئەو پەروەردەيەى بۆ بىكاران خەرج دەكرىت دەبىتە... خەرجكردى بى كەلك لە ماوہى بىكارىدا. (۱۵) كەمبوونەوہى قەبارەى داھات بۆ دەولەت بەھوى كەمبوونەوہ باج لەسەر داھاتى دەرنەنجامى بىكارى

۲- كارىگەرى كۆمەلايەتى:

- أ- رەنگە بىكارى و ابكات ھەندىك كەس كارىكى ناياسايى بكەن بۆ بژىوى ژيانى خۆيان و خىزانەكانيان لە دەرەوہى خودى بىكارى.
- لەوانەيە بىتە ھوى ئەوہى ھەندىك كەس تاوان ئەنجام بەدن؛ بىكارى دەبىتە ھوى بىزارى دەررونى خراب لە مرؤفدا بىكارە و كەشىكى دەررونى تىكچوو بۆ دىو دروست دەكات

ب- دواکه و تووی کۆمه لایه تی له ئه نجامی بیتوانایی له تیرکردنی پیداو یستیه خیزانییه کانی هیزی کاری بیکار، واته چاودیری تهنروستی، پهروه رده، خۆراک، و شوینی نیشته جیبوون؛

ج- دواخستنی ته مهنی هاوسه رگیری تا دوا ی سی سال، به و پنییه ی گهنجان توانای دابینکردنی خانووبه ره و هتدیان نییه، بۆیه له دهره وه به جیده هیلرین کاریگری خراب له سه ر مچ و نیر.

۳- کاریگه ریه سیاسیه کان: (جالل، ۲۰۰۸، ل ۵).

أ- کاردانه وه کانی بیکاری له ئه نجامی کاریگری دۆخی گشتی سیاسی و ئه منی ده بیته هۆی کاردانه وه ی پلان، له وان هس هه ندیک په یوه ندی به پرهنسیپی شه فافیه ته وه هه یه، به و پنییه ی بلاوبوونه وه ی بیکاری ده بیته هۆی نه مانی چه مکی شه فافیه ت و یه کپارچه یی.

ب- بیکاری ده توانیت بیته هۆی توندره وی و تیرۆر؛

ج- بیکاری ده بیته هۆی کۆچی دهره کی، جا به رینگه ی یاسایی بیت یان به رینگه ی نایاسایی، که له پنی دهوتریت حه راقه له گه ران به دوا ی هه لی کار و هه لی باشتر بۆ ژیان؛
د- لاوازی یه کیتی نه ته وه یی، لاوازی هه ستی نه ته وه یی و سه ره خوئی، و بیباکی. ج- گنژاوی دۆخه که، که رهنگه سه قامگیری ده ولت تیکبدات و حکومه ته کانی بگۆریت.

به‌شی دووهم

شیکاری بیکاری له عیراق

بیکاری یه‌کیکه له و کیشه دریژخایه‌ن و جدیدانه‌ی که پووبه‌پووی ئابووری عیراق ده‌بیتته‌وه به‌هۆی کاریگه‌رییه ترسناکه‌کانی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و ئابورییه‌وه، ئەم کیشه‌یه له هه‌شتاکانی سه‌ده‌ی رابردوووه خراپتر بووه له ئەنجامی زیادبوونی پشتبه‌ستنی عیراق به که‌رتی نه‌وت، و ئەو کیشه‌یه‌ش خراپتر بووه فراوانکردنی که‌رتی خزمه‌تگوزارییه بی به‌ره‌مه‌کان و که‌رته‌کانی په‌یوه‌ست به دامه‌زراوه‌ی سه‌ربازی، هاو‌په‌یه‌تی پشتگو‌یخستنی که‌رته به‌ره‌مه‌داره‌کانی وه‌ک کشتوکال و په‌یشه‌سازی، پشتگو‌یخستنی وه‌به‌ره‌یه‌تانی به‌ره‌مه‌دار له چالاکیه مه‌ده‌نیه‌کان، زیادبوونی کۆنترۆلی نوخه‌ی ده‌سه‌لاتدار به‌سه‌ر دامه‌زراوه‌کانی ده‌وله‌تدا، و دامالینی چه‌ک له نزیکه‌ی ملیۆنیک سه‌رباز دوا‌ی کۆتایی هاتنی شه‌ری ئیران و عیراق، بۆ چوونه ناو بازاری کار به‌بی ئەو لی‌هاتوویانه‌ی که شایسته‌یان ده‌کات بۆ به‌ده‌سته‌یه‌تانی کار به‌ دا‌هاتیکی پاداشت. ۲۰۰۳)، بارودۆخی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی گشتی تیکچوو، ئاستی ژیان دابه‌زی و رێژه‌ی بیکاری و هه‌ژاری زیادی کرد به‌هۆی گه‌مارۆکانه‌وه، دوا‌ی له‌شکرکیشی ئەمریکا، ئابووری عیراق له ژیر بارودۆخی سه‌ختدا ده‌نالاند و له خراپترین بارودۆخی خۆیدا ده‌ژیا. ئابوورییه‌ک بوو که به‌هۆی شه‌ری ناوخۆ و ده‌ره‌کی و گه‌مارۆ و به‌رپه‌وه‌بردنی خراپ و وه‌ستانی پرۆسه‌ی گه‌شه‌پیدان و تیکدانی ژیرخانی و داموده‌زگا‌کانی که‌رتی گشتی و که‌مبوونه‌وه‌ی ده‌رفه‌ته‌کانی چالاکی تایبه‌ت و بلا‌بوونه‌وه‌ی ئا‌ژاوه‌ی ئەمنی و توندوتیژی له به‌شه جیا‌وازه‌کانی... ولات، و نه‌گونجانی سیسته‌می په‌روه‌رده له‌گه‌ل پیداو‌یسه‌تیه‌کانی بازاری کار، که بووه هۆی په‌که‌وتنی نزیکه‌ی ته‌واوه‌تی خزمه‌تگوزارییه گشتیه‌کان، ئەمه‌ش بووه هۆی که‌مییه‌کی زۆر له به‌ره‌مه‌یه‌تانی ناوخۆیی و وه‌ستانی نزیکه‌ی ته‌واو له ئاوه‌دانکردنه‌وه‌دا سالانیک، و سه‌ره‌پای سه‌ختیه‌کان، دوو که‌رتی جیا‌واز له ئابووریدا پیکه‌وه ژیان‌یان هه‌بوو، جگه له که‌رتی گشتی، که‌رتی تایبه‌تی راسته‌قیینه

هه‌بوو که دوو له‌سه‌ر سیی هیزی کاری دامه‌زراند، به‌لام زۆربه‌ی ئه‌و کارانه له ئابووری سییه‌ردا بوون.

بارودۆخه ناوازه‌کان ئاژاوه‌ی ئابووری زیاتری سه‌پاند. ئه‌و ئامانجانه‌ی که ده‌سه‌لاتی هاوپه‌یمانان له دوا‌ی له‌شکرکێشی بۆ سه‌ر عێراق رایانگه‌یان‌دبوو به‌دی نه‌هاتن، ئاسایشی مرۆیی تیکچوو، حاله‌ته‌کانی نه‌هامه‌تی و هه‌ژاری زیادی کرد، پیوه‌ره‌کانی گه‌شه‌ی ئابووری دابه‌زین، توندی هه‌ندیک کێشه‌ی وه‌ک بیکاری و که‌می وزه‌ خراپتر بوو، جگه‌ له‌وه‌ش... هه‌نگاونان به‌په‌له‌ و خراپه‌کاری به‌ره‌و ئابووری بازار نه‌بووه‌ هۆی زیادبوونی کاریگه‌ری ته‌رخانکردنی سه‌رچاوه‌کان، به‌لکو بووه‌ هۆی تیکچوونی به‌رچاوی خواستی ناوخۆیی بۆ هۆکاره‌کانی به‌ره‌مه‌ینان له‌گه‌ل لافاوبوونی بازارێ ناوخۆیی به‌ کالای بیانی به‌هۆی... سیاسه‌تی بی سنووری هاوردده‌کردن، تیکچوونی به‌ره‌می ناوخۆیی نانه‌وتی، و سه‌ره‌له‌دانه‌وه‌ی نیشانه‌کانی "نه‌خۆشی هۆله‌ندی" دووباره‌ له‌ ئابووریدا دوا‌ی نه‌مانی به‌هۆی سزا ئابوورییه‌کانه‌وه‌، بوژانه‌وه‌ی ئابووری نه‌وت بووه‌ هۆی زیادبوونی هاوردده‌کردنی ده‌ره‌وه‌، و... به‌ره‌مه‌ینه‌رانی کالای کشتوکالی و پیشه‌سازی توانای کێپرکی کالای بیانی هه‌رزانیان له‌ده‌ستدا، ئه‌مه‌ش رێگر بوو له‌ گه‌شه‌ی وه‌به‌ره‌ینانی تایبه‌ت له‌ چوارچێوه‌ی ئابووریدا، به‌مه‌ش ئه‌گه‌ری ره‌خساندنی هه‌لی کاری نوێ که‌م بووه‌وه‌ و رێژه‌ی بیکاری به‌رز بووه‌وه‌.

سروشتی ئابووری و ئه‌و دۆخه‌ی پێی گه‌یشتوووه‌، قه‌یرانی بیکاری له‌ ولاتدا به‌ شیوه‌یه‌کی جددی زیاد کردوووه‌، رێژه‌ی به‌رزی هه‌لاوسان له‌گه‌له‌یدا پیکه‌وه‌ بوونی هه‌یه‌ بۆ به‌ره‌مه‌ینانی دۆخی چه‌قه‌سه‌توویی، ئه‌م ده‌سه‌تیوه‌ردانه‌ش هه‌ولده‌دات واقیعی بیکاری شی بکاته‌وه‌، کاریگه‌رییه‌کانی دیاری بکات، و پاشان پاکتیجیک له‌ سیاسه‌ته‌کان دیاری بکه‌ بۆ نه‌هیشتی، دوا‌ی ده‌ستنیشانکردنی میکانیزمه‌کان بیکاری به‌یه‌کێک له‌ کێشه‌ جددییه‌کانی به‌رده‌م ئابووری عێراق داده‌نریت به‌هۆی کاریگه‌رییه‌ ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی و سیاسیه‌کانیه‌وه‌، جگه‌ له‌وه‌ی نوینه‌رایه‌تی به‌فیرۆدانی توخمه‌ مرۆیییه‌کان ده‌کات، هۆشدارێ ده‌دات له‌ عه‌یبیک له‌

سیستہمی کۆمہ لایہ تی و سیاسیدا، وھک ئاماژہ بہوہ دھکات کہ دولہت له ژیر پۆشنای پیکھاتہ ناسکہ و سہرورہ بیہ کہیدا ناتوانیت ئەرکہکانی بہرامبہر بہ ہاوولاتیانی خۆی جیبہ جی بکات، ہہرہ شہی له سہرہ، و بیکاری له ژیر پۆشنای ئہم ہہلومہ رجانہ دا ژینگہ یہ کی گونجاوہ بۆ گہ شہ کردنی تیرور و توند رہوی.

سیاسہ تی دولہت بۆ ہہلمژینی کریکاران له دامودہ زگاکانی دولہتدا، بہ تایبہ تی دہزگا ئہمنیہ کان، سہرکہ وتوو نہ بوون له ہہلمژینی ہیزی کار کہ پەرہی سہندووہ، بہ لکو دہرئہ نجامی نہ رینی ہہ بوو، بہو پیہی بیکاری پۆشراو له کہرتی گشتیدا دہرکہوت، ئہمہش وا دھکات سہختی بہرہنگار بوونہ وہی زیاتر بیت بہ ہوی ئہو کاریگہریہ نہرینییانہی کہ دروستی دھکات. کہمکردنہ وہی دیاردہی بیکاری و دواتر چارہ سہر کردنی پیویستی بہ ہہولی ناوازہ و پاکتیجیک له سیاسہ تی یہگرتوو ہہیہ کہ ئامانجی سہرہتا چاکسازی له بازاری کار و چاکسازی لهو کہرتانہی کہ کار ہہلدہمژن، بہ تایبہ تی کہرتہ بہرہمہینہ رہکانی پیشہ سازی و کشتوکال، ہاوکات له گہل چاکسازی له کہرتی تایبہتدا. ئہو ویرانکاریہی بہ سہر ئابوری عیراقدہات له رینگہی تیوہ گلانی له سی جہنگدا و ئہو شہر و کردہوہ تیرورستیانیہی دواي گۆرانکاریہی کہ له مانگی نیسانی ۲۰۰۳ بہ سہریدا ہات، ئہمہ جگہ له سیاسہ تی کراوہی کۆنترۆلنہ کراو کہ بووہ ہوی زیادبوونی بہرچاوی ہاوردہ، کہموکورتی له ناو خودا دابینکردن، وہستانی نزیکہی تہواوہتی بہرہمہینان، و دابہ زینی ہہناردہ کردن (جگہ له گہل گہ شہ کردنی ہہناردہ کردنی نہوت، نیشانہکانی نہخۆشی بہناو ہولہندی دہرکہوتن، بہجۆریک کہ کالا کشتوکالیہ کان توانای کتیرکی خویان له گہل کالا ہاوردہ کراوہکان لہدہستدا و ولاتہ کہ بہ تہواوی وابہستہ بوو ہہموو ئہم ہۆکارہ ئابووریانہ یارمہتیدہر بوون له بلاو بوونہ وہی دیاردہی بیکاری، ئہمہ جگہ له تیکچوونی مہلہفی ئہمنی و ئہو میراتہ قورسہی کہ پڑیمہکان بہ جینان ہیشتووہ. پیشتر ریژہی بہرزی گہ شہی دانیشتوان و تیکچوونی سیستہمی پەرہردہی. پیش ئہوہی دۆخی بیکاری بزانی، پیویستہ ژمارہی دانیشتوانی چالاکي ئابووری له عیراقدہ بناسین (ژمارہی دانیشتوانی تہمہن

۱۵ سال و سه‌رووتر)، له سالی ۲۰۰۳ دا گه‌یشته ۱۱ ملیون و ۶۱۶ ملیون تاک، له سالی ۲۰۰۸ دا بۆ ۱۴ ملیون و ۲۱۴ ملیون تاک به‌رزبووه‌وه، له‌گه‌ل ریژه‌ی گه‌شه‌ی سالانه‌ی ئاویتته وینه‌ی (۱) گه‌شه‌سهندنی دانیشتوانی چالاک نیشان دهدات له پرووی ئابوورییه‌وه بۆ ماوه‌ی (۲۰۰۳-۲۰۰۸).

سه‌بارت به بیکاری، هیچ داتایه‌کی ورد له‌سه‌ری له‌به‌رده‌ستدا نییه که بتوانریت پشتی پی به‌ستریته له شیکاری ئابووریدا پیش سالی ۲۰۰۳ به‌هۆی ئه‌و بارودۆخه سیاسییه‌ی که ولات پینیدا تیده‌په‌ری و خراپوونی هه‌ولی ئاماری، هه‌روه‌ها ئه‌و خه‌ملاندانه‌ی باسکراون بۆ ریژه‌ی بیکاری هیچ نه‌بوون جگه له حوکمه‌کانی که‌سی، نه‌ک له‌سه‌ر بنه‌مای ئاماری زانستی یان پیناسه‌یه‌کی روون.. بۆ پیناسه‌کردن. به‌لام دوا‌ی ئه‌و به‌رواره‌ی پیشتر ئاماژه‌ی پیکرا، وه‌زاره‌تی پلاندانان راپرسییه‌کانی له‌سه‌ر دامه‌زراندن و بیکاری له‌سه‌ر بنه‌مای چاره‌ک و سالانه‌ی ده‌رکرد، ئه‌مه جگه له ده‌رکردنی راپرسی و راپورت که... چاره‌سه‌ری کیشه‌ی بیکاری بکه‌ن، وه‌ک راپرسیی بارودۆخی ژیان، نه‌خشه‌ی بینه‌شی و ستراتیژی که‌مکردنه‌وه‌ی هه‌ژاری.

پیناسه‌کانی به‌کاره‌ینراو له‌م راپرسیانه‌دا جیاواز بوون، ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری هه‌بووه له خه‌ملاندنی راده‌ی بیکاری له ولاته‌که‌دا، به‌لام پیناسه‌ی ریکخراوی نیوده‌وله‌تی کار (ILO) هه‌ر ئه‌و پیناسه‌یه ده‌مینتیه‌وه که به‌کاره‌ینراوه، که تاکی بیکار به‌م شیوه‌یه پیناسه ده‌کات که “هه‌موو که‌سینک که توانای هه‌بیت بۆ کارکردن، ئاره‌زووی ده‌کات، به‌دوایدا ده‌گه‌ریت و قبول ده‌کات” له ئاستی کریمی باودا، به‌لام ناتوانیت ئه‌م کاره بدوزیتته‌وه.

به‌پینی چه‌مکه ستاندارده‌کانی ریکخراوی نیوده‌وله‌تی کار، دانیشتوان پۆلین ده‌کرین بۆ چوار به‌ش: دامه‌زراو، بیکار، له پرووی ئابوورییه‌وه ناچالاک، و ژیر ته‌مه‌نی کارکردن (که ئه‌و پۆله‌یه که ته‌مه‌نیان ده‌که‌ویتته خوار ۱۵ سال)، دانیشتوانی ته‌مه‌نی کارکردن دابه‌ش ده‌کرین کریکار، بیکار، و ده‌ره‌وه‌ی هیزی کار، به‌پشتبه‌ستن به‌ چالاکیی تاک له‌ ماوه‌ی هه‌وت پوژی پیش چاوپیکه‌وتن له‌گه‌ل ئه‌ندامانی نمونه‌یی. له ژیر پوژنه‌ی چه‌مکی ریکخراوه‌که‌دا، تاکه‌که

وهك به شـيـك له هـيـزي كار پـۆـلين دهـكرـيت ئهـگهـر بـۆ ماوهـي يهـك كاتـزمـير كار بـكات يان له كاتي پرۆسهـي راپرسـييهـكهـدا بـۆ ماوهـيهـكي كاتي له كاردا ئامادهـنهـبيـت، تاكهـكهـسهـكه به بيكار پۆلين دهـكرـيت ئهـگهـر بـۆ ماوهـي يهـك كاتـزمـير كار نهـكات و غـيـاب نهـبيـت، جـگه له پـيـنـاسـهـي ستاندارد، چهـمـكي كهـمـكاري له راپرسـييهـكاندا دهـردهـكهـويـت، كه به واتاي “دامهـزاندنهـكه” ديـت رـيـژهـي ئهـو كهـسانهـي كه كاريـكي مووچهـخـۆر ئهـنـجام دهـدهـن يان خـۆـبهـخـشـن، جا له شـوـيني كاردا ئامادهـبن يان ئامادهـنهـبن، و كه كاتـزمـيرهـكاني كاركرديان كهـمـتره له تيـكـرا.” كاري ئاسايي (35) كاتـزمـيره، يان ئهـو كهـسانهـي كه كار دهـكـن بهـلام كهـم وهـردهـگـرن داهاـتهـكان به بهـراورد به ئاستي كار يان ههـولـي خهـرجـكـراو، يان ئهـو كهـسانهـي كه له كاريـكـدا كاردهـكـن كه هاوتـا نـيـيه لهـگهـل بـروانامه ئهـكـادـيمي يان تهـكنـيـكـيـهـكانـيان، و بيـكـاري بهـپـيـي چهـمـكي ئارام و ئارام پـيـنـاسـهـي بيـكـاري كه ئهـو كهـسانه دهـگرـيـتهـوه كه ئامادهـن بـۆ كاركردن و گهـرـان بهـدوايدا، كاتـيـك بازاـري كار نارـيـكـخـراوه و بواـرهـكاني گهـرـان بهـدواي كاردا سنووردار بن، بهـجـۆـريـك كه ههـلمـژـيني بيـكـاري بهـس نهـبيـت، يان كـريـكاران خـۆـبهـخـشـن، يان ئهـوهـي كاريـك پـيـي دهـوتـريـت “كاري ناـجـيـگـير”.

شـيـكـردنهـوهـي بيـكـاري له عـيـراق پـيـويـستي به شـيـكـردنهـوهـيهـكي توند ههـيه كه تهـنها له شـيـكـردنهـوهـي بازاـري كاردا سنووردار نهـبيـت چونـكه بيـكـاري بهـرهـمي كارلـيـكي داخـوازي و داـبـيـنـكـردـني كاره، بهـلكو ههـلومهـرجـيـكي تايـبـهـت ههـيه كه واي ليـدهـكات كاريـگهـري ههـبيـت له لايـهـن هـۆـكـاره دهـرهـكي و ناوـخـۆـيـيهـكانهـوه ، كه رهـنگه كـۆنـتـرـۆـلكـردـني ههـنـديـكيان قورس بيـت، رـيـژهـي بيـكـاري له راپرسـييهـكـدا كه له سالي 2003 ئهـنـجامـدرا گهـيشـته 28.1%. بهـپـيـي چهـمـكي رـيـكـخـراوي نيـودهـوهـلهـتي كار، وهـك له خـشـتهـي (1)دا دهـردهـكهـويـت، لهـكـاتـيـكـدا نهـتهـوه يهـگـرتـووـهـكان رـيـژهـي بيـكـاري به نزيـكهـي 50%، ئهـم ناـتهـبايـيه له خهـمـلانـدهـكان و نادروستـيـيان وايـكـردـوهـو توـيـژهـر چاوهـرـواني سهـرلـيـشـيـواوي بـكات، ئهـم رـيـژانه كهـساني بيـزاري ناـگـريـتهـوه كه چاويان لهـوه نـيـيه به پهـرۆش و به پهـرۆشـهـوه كار بـكـن، و سهـرچاوهـي ئهـم بيـزارـيـيه،

ئەو لە دەستدانی هیوايە لە بە دەستەپێنانی ئا کار بەهۆی ئەو هەلومەرجە ی که ولات پێیدا تێدەپەریت، ئەمەش وا دەکات پیناسە که سەرلیشیاو بیت، هەروەها داتاگان بیکاری لە بەرکراو پشتگۆی دەخەن، که مەترسیدارتترین جۆری بیکارییە که دامەزراوە حکومییەکان بە دەستیەو دەنالیین، رێژە که لە سالی ۲۰۰۷ دا بۆ ۱۱.۷% دابەزیووە، بەلام ئەو... بەرزبوووەو بۆ ۱۵.۳۴% لە سالی ۲۰۰۸، که دوا سال که تێیدا راپرسی ئەنجام دەدریت، هۆکاری دابەزینی ئەم رێژانە دەگەریتەووە بۆ باشتربوونی رێژەیی ئاسایش و بۆ هەلمژینی دەولەتی ژمارەیهکی زۆر لە بیکاران لە دامەزراوە حکومییەکان، بەتایبەتی دواي ئەو هی ژمارە ی کرێکارانی حکومەت لە سالی ۱۹۹۰ دا ۸۲۷ هەزار کارمەند بوو، بەرزبوووەو بۆ نزیکە ی ۲۳۲۰ هەزار کارمەند، و لە سالی ۲۰۱۱ دا ۲۶۴۵ هەزار کارمەند، و ئەمەش ئاماژە ی بۆ بوونی بیکاری و سستی لە... ئەو ئامێرە حکومییە ی که پێویستی بە پێداچوونەووە هەیه، تەنانت لە ماوہی مامناوہندیشدا، بەهۆی سەختی خۆگونجاندن لە کورتخایەندا بەهۆی رێژە ی بەرز ی هەژاری و بیکاری.

خشتە ی (۱) رێژە ی بیکاری لە عێراق بەراورد بە رێژە ی گشتی بەپێی ژینگە و رەگەز بۆ سالانی (۲۰۰۳-۲۰۰۸)

سال	ناوچە یهکی شارستانی			دەرەووی شار			بەر		
	نیر	مئ	بەر	نیر	مئ	بەر	نیر	مئ	بەر
۲۰۰۳	۳۱.۰	۲۲.۳	۳۰.۰	۲۸.۹	۶.۷	۲۵.۴	۳۰.۲	۱۶.۰	۲۸.۱
۲۰۰۴	۲۸.۳	۲۲.۴	۲۷.۷	۳۱.۲	۳.۱	۲۵.۷	۲۹.۴	۱۵.۰	۲۶.۸
۲۰۰۵	۱۸.۶۰	۲۲.۶۸	۱۹.۲۷	۲۰.۱۸	۲.۵۵	۱۶.۰۹	۱۹.۲۲	۱۴.۱۵	۱۷.۹۷
۲۰۰۶	۱۹.۷۴	۳۷.۳۵	۲۲.۹۱	۱۵.۰۴	۸.۰۴	۱۳.۱۷	۱۶.۱۶	۲۲.۶۵	۱۷.۵۰
۲۰۰۷	۱۱.۴	۱۴.۷	۱۱.۹	۱۲.۳	۵.۰	۱۱.۰	۱۱.۷	۱۱.۷	۱۱.۷
۲۰۰۸	۱۳.۰۹	۲۵.۰۲	۱۵.۱۹	۱۴.۸۹	۸.۲۶	۱۳.۳۴	۱۴.۳۳	۱۹.۶۴	۱۵.۳۴

سەرچاوه:

كۆماری عێراق، وهزارهتی پلاندانان و هاوكاری گهشهپێدان، وهزارهتی كار و كاروباری كۆمهلايهتی، راپۆرتی دهڕهئهنجامی راپرسی دامهزراندن و بیکاری بۆ ساڵی ۲۰۰۳، ژانویهی ۲۰۰۴، خشتهی (۱)، ل ۱۶

كۆماری عێراق، وهزارهتی پلاندانان و هاوكاری گهشهپێدان، دیوانی ناوهندی ئامار و تهكنهلوژیای زانیاری، بهرپوهبهرایهتی ئاماری كۆمهلايهتی، ئهنجامهکانی راپرسی دامهزراندن و بیکاری/قوناغی دووهم، نیوهی یهكهمی ساڵی ۲۰۰۴، كانوونی دووهمی ۲۰۰۴، ل ۱۲. ۱۲

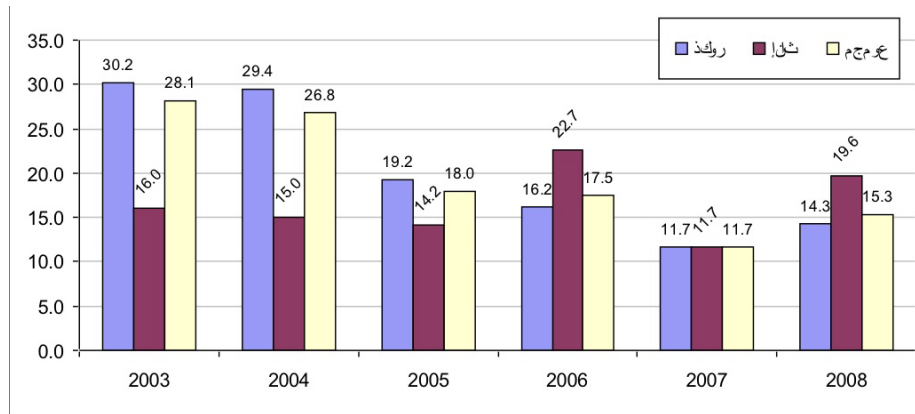
دهزگای ناوهندی بۆ ئامار و تهكنهلوژیای زانیاری، راپرسی دامهزراندن و بیکاری له عێراق بۆ ساڵی ۲۰۰۶، تهمموزی ۲۰۰۷، ل ۲۵

دهزگای ناوهندی بۆ ئامار و تهكنهلوژیای زانیاری، راپرسی دامهزراندن و بیکاری له عێراق بۆ ساڵی ۲۰۰۸ .

دهزگای ناوهندی بۆ ئامار و تهكنهلوژیای زانیاری، راپرسی كۆمهلايهتی و ئابووری مالهکانی عێراق ۲۰۰۷، ل ۳۲۶-۳۲۷

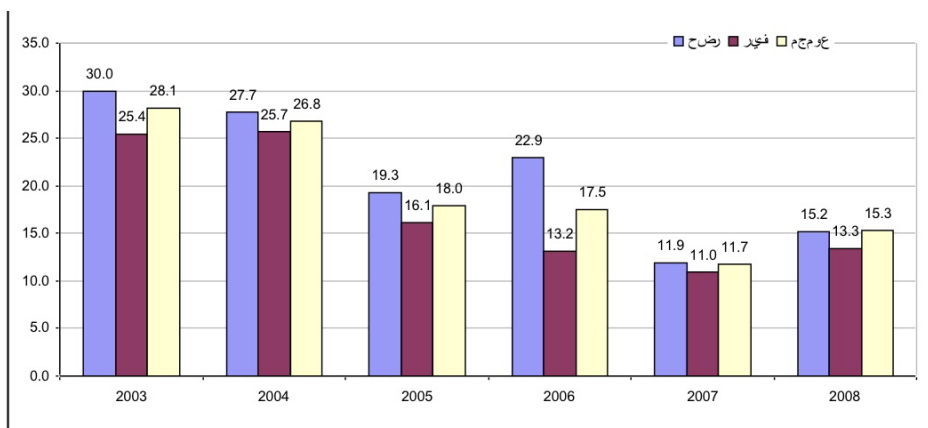
رێژهی بیکاری له عێراق بهپێی پتوهههکانی بهكارهینراو جیاوازه، وهك گۆرانکاری ژینگهیی (گوندی-شار) و ناوچهیی، ئهمهش ئاماژهیه بۆ نایهكسانی نیوان ههریمهكان، ئهمهش نایهكسانییهکی جدی دروست دهكات، ههروهها بهپێی ئاستی خویندن و گروپی تهمهنیش جیاوازه. تایبهتمهندیهکانی بیکاری له عێراقدا دهتوانرێت بهم شیوهیه کورت بکریتهوه: -

۱. ههرحهنده ژنان نیوهی كۆمهلگا پێكدههینن، بهلام تهنها ۱۸٪ی رێژهی چالاکییه ئابوورییهكان پێكدههینن، كه لهساڵی ۲۰۰۸دا ۶۶.۸۴٪ی كۆی دانیشتووان پێكدههینن، لهكاتیکدا بۆ پیاوان ۷۴.۹۵٪ بووه، رێژهكان له نیوان لادی و شاردا جیاوازن، دهگاته ۲۴.۵۲٪ و ۷۸.۰۱٪ له لادی و ۱۵.۸۴٪.

وینەى (۱): ریزه‌ى بیکاری به‌پیی ره‌گه‌ز له عیراق بۆ ماوه‌ى ۲۰۰۳-۲۰۰۸

۲. به‌پیی پۆلینکردنی بیکاری له ئاستی ناوه‌ندی شار و په‌راویزی شار و گونده‌کاندا، بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که له ساڵی ۲۰۰۸ له ناوچه‌ى ناوه‌ندی شار و ده‌وروبه‌رى بۆ میننه‌کان به‌رزبووه‌ته‌وه، به‌ ریزه‌ى ۲۵.۰۲٪ و ۳۶.۰۵٪، به‌ ریکه‌وت ، له کاتیکدا له لادیکان گه‌یشه‌ ۸.۲۶٪، و بۆ نیره‌کان ۱۳.۰۹٪ و ۱۵.۴۲٪ و ۱۴.۸۹٪ بووه، ئەم جیاوازییه‌ ده‌گه‌رێته‌وه بۆ ئەوه‌ى که پڕۆژه‌کان له شارن و که‌رتی کشتوکال به‌شیک له... هیزی کار، به‌ تاییه‌ت ژنان و پیاوانی لادی، وه‌ک به‌شیک له‌وان هه‌لمژرانه‌ ناو سوپا و پۆلیسه‌وه، که شوینی کارکردنیان بۆ ژنان دابین ده‌کرد، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر بۆ حسابی خۆیانیش بێت.

وینەى (۲): بیکاری له عیراق به‌پیی ژینگه‌ بۆ ماوه‌ى ۲۰۰۳-۲۰۰۸

۳. خسته‌ى (۲) پۆلینکردنی بیکاری به‌پیی پاریزگارەکان نیشان ده‌دات، پاریزگاری دی قه‌ر تا ئیستاش پێشه‌نگی پاریزگاکی تری گرتوه‌وه، به‌و پێیه‌ی گه‌یشه‌تووه‌ته ۳۰.۰۱٪ بۆ هه‌ردوو ره‌گه‌ز، و بۆ نیر ۴۶.۹۳٪ بووه و بۆ مئ ۲۸.۲۲٪ بووه، دواتر قایمقامیه‌تی المئنا، پاشان

نهينهوا، پاشان سه لاج الدين، هوکاري ئه مهش دهگه رپتهوه بو سروشتي ئابوري ئه و
 قايمقاميه تانه سهنته ري کشتوکال و له وه پرادنه، ههروهها دهگه رپتهوه بو نه بووني
 سه قامگيري ئه مني به تاييهت له ... پاريزگاکاني ئه نبار و نهينهوا و دياله، له به رامبهردا
 به غداي پايتهخت که مترین رپژهي بيکاري تو مارکردوه، به و پييهي گه يشتووه ته ۱۱.۷۷٪
 بو ههردوو رهگهز، ههروهها رپژهي نير ۱۰.۱۸٪ و مي ۱۷.۱۴٪ بووه، دواتر پاريزگاري
 سلیماني، پاشان بابل و ههولير. و له به سره که زوربه ي دامه زراوه نه وتييه گه وره کاني
 ولات لييه، سه بارهت به پاريزگار هکاني ديکه، به تاييهت ئه وانهي که سروشتي ئايينييان
 هه بوو، گه شتياري ئاييني رولتيکي گرنگي هه بوو له هه لمزيني هي زي کار که له بازاري
 ناوخوييدا به شدار بوو .

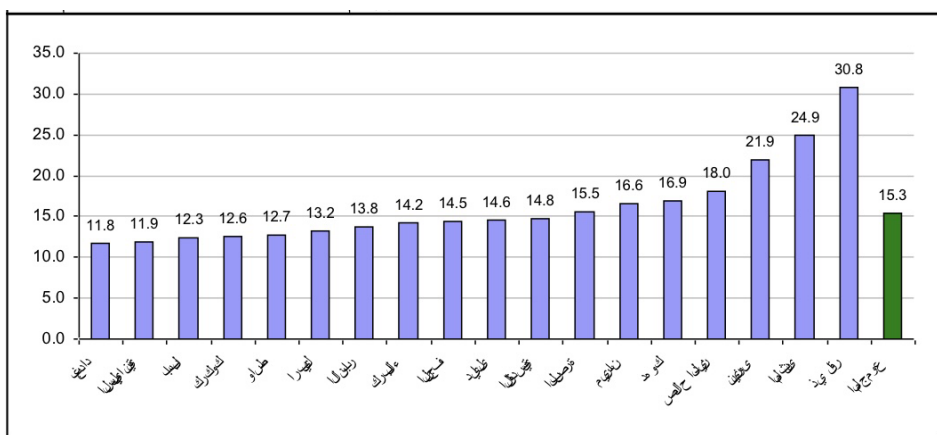
خشته ي (۲) رپژه ي بيکاري و ريزبهندي پاريزگاکان بو سالي ۲۰۰۸

پاريزگا	شارستاني				لاديگان				کوي گشتي
	نير	مي	بر	نير	مي	بر	نير	مي	بر
نينوي	۱۸.۴۹	۳۰.۷۷	۲۰.۰۸	۲۵.۷۷	۹.۰۹	۲۵.۰۲	۲۱.۳۱	۲۷.۶۹	۲۱.۹۱
کرکوک	۱۳.۱۹	۲۰.۲۴	۱۴.۴۱	۱۱.۰۴	۱.۸۷	۹.۶۵	۱۲.۲۷	۱۴.۵۰	۱۲.۶۳
ديالي	۱۰.۳۰	۲۲.۶۰	۱۴.۰۱	۱۲.۷۸	۱۴.۳۳	۱۳.۰۱	۱۳.۲۷	۲۰.۱۲	۱۴.۶۲
الانبار	۱۹.۳۹	۲۶.۷۶	۲۰.۸۰	۱۳.۴۵	۳.۸۶	۱۰.۸۳	۱۴.۳۷	۱۱.۶۸	۱۳.۷۷
بغداد	۱۰.۳۲	۲۲.۸۲	۱۲.۵۴	۴.۴۲	۳.۲۸	۳.۹۳	۱۰.۱۸	۱۷.۱۴	۱۱.۷۷
بابل	۱۲.۵۹	۳۲.۶۷	۱۷.۵۹	۹.۹۰	۳.۶۱	۷.۶۹	۱۲.۲۵	۱۲.۵۵	۱۲.۳۴
کربلاء	۱۱.۰۸	۳۶.۵۴	۱۵.۴۳	۱۲.۷۶	۱۴.۹۸	۱۳.۰۳	۱۱.۵۶	۲۸.۹۳	۱۴.۲۰
واسط	۱۲.۲۲	۲۷.۰۹	۱۴.۵۹	۱۱.۹۷	۴.۷۲	۹.۸۲	۱۲.۴۶	۱۳.۵۱	۱۲.۷۱
صلاح الدين	۲۱.۰۳	۲۴.۶۰	۲۱.۷۱	۱۷.۵۴	۳.۴۸	۱۴.۲۶	۱۹.۸۰	۱۰.۸۶	۱۸.۰۱

النجف	۱۲.۵۳	۲۹.۸۹	۱۴.۷۵	۱۲.۰۸	۱۰.۳۰	۱۱.۸۵	۱۳.۲۴	۲۲.۷۷	۱۴.۴۸
القادسية	۱۴.۲۰	۲۹.۸۲	۱۷.۵۲	۱۴.۲۵	۶.۱۷	۱۲.۴۳	۱۴.۱۴	۱۷.۲۱	۱۴.۷۸
المثنى	۲۱.۰۹	۱۶.۳۰	۲۰.۳۵	۳۱.۴۵	۴.۶۶	۲۸.۴۱	۲۶.۷۸	۱۱.۲۷	۲۴.۸۹
ذي قار	۲۲.۸۴	۴۱.۵۸	۲۶.۴۷	۳۰.۰۷	۵۳.۱۳	۳۱.۷۹	۲۸.۲۲	۴۶.۹۳	۳۰.۸۱
ميسان	۱۸.۶۸	۱۷.۰۳	۱۸.۴۸	۱۱.۹۲	۳.۰۶	۱۱.۵۷	۱۶.۷۸	۱۴.۳۹	۱۶.۵۸
البصرة	۱۴.۸۲	۲۱.۰۷	۱۵.۸۷	۱۵.۳۸	۱۳.۴۶	۱۵.۲۷	۱۴.۸۹	۲۰.۰۷	۱۵.۵۱
دهوك	۱۲.۰۸	۲۳.۸۰	۱۴.۲۶	۱۲.۸۸	۵۸.۵۲	۱۷.۵۱	۱۳.۲۹	۳۹.۷۲	۱۶.۹۱
اربيل	۷.۰۰	۸.۴۳	۷.۲۴	۷.۷۳	۶۴.۸۲	۲۳.۹۰	۷.۴۹	۳۶.۰۳	۱۳.۲۲
السليمانية	۶.۳۴	۲۴.۵۸	۱۰.۴۵	۷.۱۵	۲۳.۶۹	۱۱.۲۶	۷.۹۱	۲۷.۴۱	۱۱.۸۸
کوی گشتی	۱۳.۰۹	۲۵.۰۲	۱۵.۱۹	۱۴.۸۹	۸.۲۶	۱۳.۳۴	۱۴.۳۳	۱۹.۶۴	۱۵.۳۴

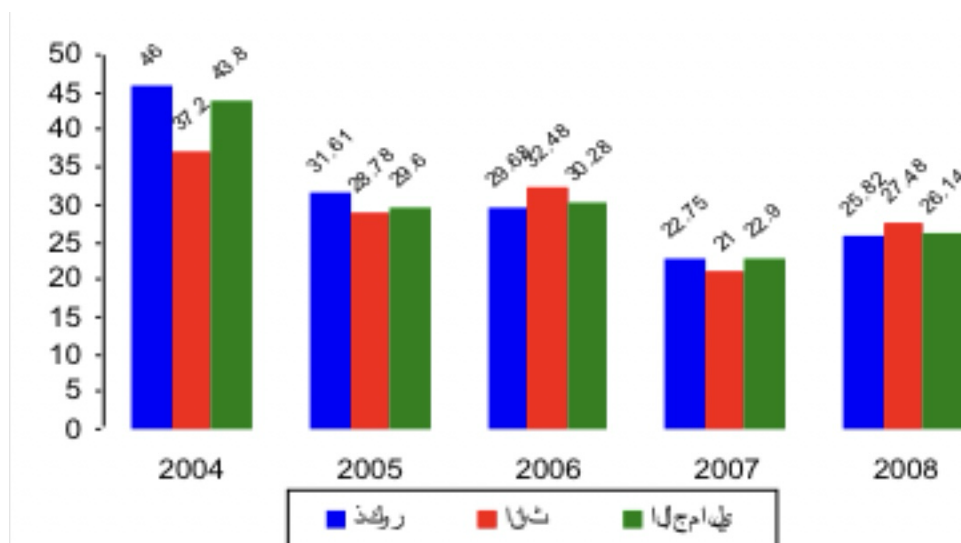
سه‌رچاوه:

وهزاره‌تی پلاندانان و هاوکاری گه‌شه‌پیدان، راپرسی دامه‌زراندن و بیکاری ۲۰۰۸، ل ۳۳.

وینه‌ی (۳): ریژه‌ی بیکاری به‌پیی پاریزگانان له سالی ۲۰۰۸

٤. بیکاری لای گهنجان یه کیکه له مه ترسییه گه وره کانی به ردهم حکومتی عیراق چونکه زور زیاتره له تیکرای گشتی، کاریگه ترترین گروه له ژیاندا، بهو پییهی بیکاریی کهسانی خویندهوار پیکدههینیت، له روانگه یه کی تهواو ئابوورییهوه، بهرزبوونهوهی ژماره و ریژهی سهدی گهنجان و ژنانی عیراق ده توانیت بیته ته حه دایه ک بو ئه و سیاسیسه ته نیشتمانیا نهی که ده درین بهووی پیوستی دابینکردنی خزمه تگوزاریی په روه ردهی زیاتر و ئاسانکاری ژیرخانی بوین، ههروه ها ره خساندن هلی کاری شایسته. به لام ئه مه ئالوگورپکی کورتخایه نه و ره چاوکردنی مامناوند و درپژخایه نیی به بارهت به لایه نه کومه لایه تی و ئابوورییه کانی ئه و ده رفه ته ی که په یوه ندی به گه شه سه ندنی خیرای گهنجان وه هیه، ئه م ده رفه ته ده بیت جیه جی بکریت، به مه رجیک سیاسیسه ته ئابووری و کومه لایه تییه کان جیه جی بکریت دۆستی گهنجان و هه ستیار به ره گه ز له پووی سه رچاوه ستراتیزییه کانی گه شه پیدانی مرووی داهاتووه وه، ریژهی بیکاری له نیوان گهنجانی ته مه ن ١٥-٢٤ سالدا له سالی ٢٠٠٦ تا ٣٠.٢٨% بووه، و ریژهیه که له ماوهی سالی ٢٠٠٨ تا نه گوراوه، ئه مه ش ئاماژه یه بو ئه وهی که ره وته کان سه رنجیان له سه ر نه بووه چاره سه رکردنی بیکاری له م گروه ته مه نییه دا، و ریژه کان له نیوان نیر و میدا نزیک بوون، به لام له نیوان شار و لادیکان جیاواز بوون.

وینهی (٤): ریژهی بیکاری له نیوان گهنجان له گروهی ته مه نی (١٥-٢٤ سال) ٢٠٠٤-٢٠٠٨

گروپی تهمەنی ۱۵-۱۹ سال بەرزترین ریزهی بیکاری تۆمارکردوو، که گەیشتوو تە ۳۴.۱۲% بەهۆی ئەوێ ئەم پۆلە هیزیکی کار پیکدههینیت که له ۳۰% زیاترە، شایهنی باسه که ریزهی بیکاری ریزهیی پێچهوانهیه له گەل گروپه تهمهنبهکان، وهک ئەوێ بۆمان دەردهکهویت که کهمترین ریزهکان له پۆلی تهمەن ۶۰-۶۴ سالدايه، که له سالی ۲۰۰۸ دا گەيشته ۴.۶۳

خشتهی (۳) ریزهی بیکاری به پێی گروپه تهمهنبهکان له سالی ۲۰۰۸

پۆلهکانی تهمەن	نیر	می	کۆی گشتی
۱۹-۱۵	۳۷.۰۷	۲۱.۶۲	۳۴.۱۲
۲۴.۲۰	۲۵.۱۹	۳۵.۶۴	۲۷.۰۹
۲۹-۲۵	۱۵.۷۰	۲۵.۶۸	۱۷.۶۶
۳۴-۳۰	۸.۷۲	۱۹.۱۴	۱۰.۷۲
۳۹-۳۵	۵.۴۸	۱۶.۸۵	۷.۷۱
۴۴-۴۰	۵.۰۳	۱۲.۶۲	۶.۵۵
۴۹-۴۵	۴.۷۱	۶.۸۰	۵.۱۶
۵۴-۵۰	۴.۶۷	۵.۷۳	۴.۸۸
۵۹-۵۵	۴.۹۷	۵.۰۲	۴.۹۸
۶۴-۶۰	۴.۷۷	۳.۷۷	۴.۶۳
۶۵	۵.۴۱	۴.۲۶	۵.۳۰

سه رچاوه:

وهزارهتی پلاندانان و هاوکاری گهشه پیدان، راپرسی دامه زانندن و بیکاری ۲۰۰۸، ل ۳۵.

۵- بەرزبونەوہی ریژہی بیکاری لەگەل بەرزبونەوہی ریژہی کاری منداڵان لە گروپی تەمەنی ۵-۱۴ سالدا بوو، ریژہی کریکاران لە نیوانیاندا بە ژمارەیی ئەوانەیی لە ھەمان گروپی تەمەندا بوون گەیشتە ۵.۸۳٪، و زۆرینەیی ئەوہش بووہ لە لادیکان چرپووەتەوہ، گەیشتووەتە ۱۰.۴۴٪، لەکاتیگدا گەیشتووەتە ۲.۶۷٪ لە سەنتەرەگەدا لە نیو دایک و باوکەکاندا، ئەمەش وایکرد منداڵەکانیان ئاراستەیی کارکردن بکەن بەبێ ئەوہی ناویان تۆمار بکەن لە خویندن.

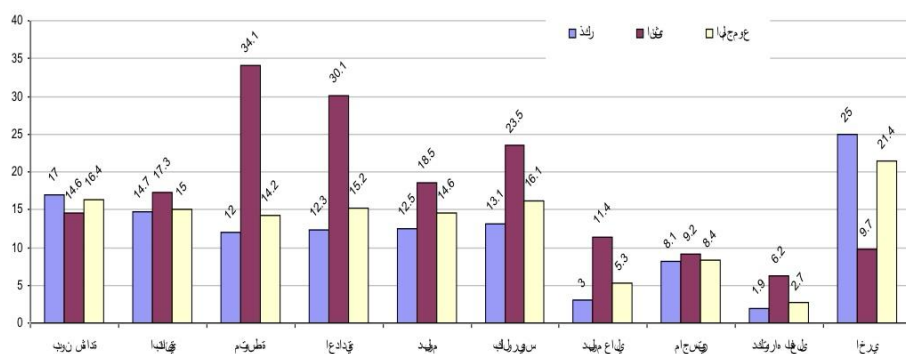
۶- سەرھەرای ریژہی پیچەوانەیی نیوان بیکاری و ئاستی خویندن، بەلام لە نیو ئەوانەیی ھەلگری برۆانامەیی بەکالۆریۆسدا بەرزە، بەو پینەیی گەیشتووەتە ۱۶.۱٪، لەگەل ریژہی مینە ۲۳.۵٪ و ۱۳.۱٪ بو پیاوان، کە ئەمەش لە ریژہی گشتی زیاترە و بەراوردیش دەکریت بو ریژہی بیکاری بو ئەوانەیی کە برۆانامەیان نییە، کە گەیشتە ۱۶.۴٪ بو ھەردوو پەگەز: مینەکان ۱۴.۶٪ و نیرەکان ۱۷٪ پیکدەھینن، لەکاتیگدا کەمترین ریژ بو ھەلگری دکتورا بووہ.

خشتەیی (۴): ریژہی بیکاری بەپینە باری خویندن و پەگەز بو سالی ۲۰۰۸

پینەیی زانستی	بێ برۆانامە	سەرھەتایی	ناوھندی	ئامادەیی	دبلوم	بکالۆریۆس	برۆانامەیی بالا	ماستەر	دکتورای چالاک	دانەپەکی تر
نیر	۱۷.۰	۱۴.۷	۱۲.۰	۱۲.۳	۱۲.۵	۱۳.۱	۳.۰	۸.۱	۱.۹	۲۵.۰
می	۱۴.۶	۱۷.۳	۳۴.۱	۳۰.۱	۱۸.۵	۲۳.۵	۱۱.۴	۹.۲	۶.۲	۹.۷
کۆی گشتی	۱۶.۴	۱۵.۰	۱۴.۲	۱۵.۲	۱۴.۶	۱۶.۱	۵.۳	۸.۴	۲.۷	۲۱.۴

سەرچاوە:

وہزارەتی پلاننان و ھاوکاری گەشەپیدان، راپرسی دامەزراندن و بیکاری ۲۰۰۸، ل ۳۵.

وینه‌ی (۵): ریژه‌ی بیکاری به‌پیی باری خویندن و ره‌گه‌ز بۆ سال‌ی ۲۰۰۸

۷- که‌م دامه‌زراندن ئاماژه‌یه بۆ که‌می کاتی کارکردن و خواستی کارکردنی کاتی زیاده بۆ کریکارانی ته‌مه‌ن ۱۵ سال و سه‌رووتر، له سال‌ی ۲۰۰۸ بۆ هه‌ردوو ره‌گه‌ز گه‌یشه‌ته ۸.۴۶٪ دوای ئه‌وه‌ی له سال‌ی ۲۰۰۳ دا ۲۳.۵٪ بوو، له ئاستی ژینگه و ره‌گه‌زدا جیاوازی هه‌بوو وه‌ک له خسته‌که‌دا. (۵)

خسته‌ی (۵) ریژه‌ی که‌مکاری به‌هۆی که‌می کاتی کارکردن و ژینگه و ره‌گه‌ز

سال	ناوچه‌یه‌کی شارستانی			ده‌روه‌ی شار			کۆی گشتی		
	نیر	می	کۆی گشتی	نیر	می	کۆی گشتی	نیر	می	کۆی گشتی
۲۰۰۳	۱۴.۰	۲۶.۴	۱۷.۷	۲۹.۲	۶۵.۵	۳۶.۳	۱۹.۴	۴۰.۲	۲۳.۵
۲۰۰۶	۱۲.۵۸	۳.۶۸	۱۱.۲۸	۱۲.۹۱	۲.۵۱	۹.۹۶	۱۲.۲۰	۳.۸۳	۱۰.۸۳
۲۰۰۸	۷.۶۸	۱.۲۴	۶.۶۸	۱۲.۳۹	۲.۹۷	۱۰.۰۷	۹.۷۳	۲.۷۰	۸.۴۶

سه‌رچاوه:

وه‌زاره‌تی پلاندانان و هاوکاری گه‌شه‌پیدان، راپرسی دامه‌زراندن و بیکاری ۲۰۰۳، ل ۱۸.

وه‌زاره‌تی پلاندانان و هاوکاری گه‌شه‌پیدان، راپرسی دامه‌زراندن و بیکاری ۲۰۰۶، ل ۴۴.

وه‌زاره‌تی پلاندانان و هاوکاری گه‌شه‌پیدان، راپرسی دامه‌زراندن و بیکاری ۲۰۰۸، ل ۵۷.

۸- ئەو دابەزىنەى كە لە سالى ۲۰۰۵دا لە رېژەى بىكارىدا بەدىكرا، لە ئەنجامى گۆرانكارى لە بارودۆخى بازارى كاردا نەبوو، بەلكو بە شىئەىەكى سەرەكى بەهۆى گۆرانكارى لە مىكانىزمى كۆكردنەهۆى زانىارى لەسەر بىكارى، و گۆپىنى پرسىيارە بنەرەتتەىكەى ناو راپرسىيەكە بە شتىك بوو لەگەل ستانداردەكانى رىكخراوى نۆدەولەتى كاردا يەكدەگرىتەه، كە دەللىت كەسىك كە بۆ مووچە كار دەكات، تەنانەت كاتزمىررىك لە هەفتەىەكدا پىش راپرسىيەكە وەك بىكار پۆلن ناكرىت.

۹- هەرچەندە كەرتى كشتوكال ناتوانىت هەلى كار بۆ دانىشتوانى گوندەكان رەخسىنىت، ئەمەش ناچارى كردن كە كۆچ بەن بۆ شار بۆ كار كردن لە چالاكىيە خزمەتگوزارىيەكان و لە كەرتى بىناسازى يان دامەزراندن لە بوارى سەربازىدا، ئەمەش فشارى لەسەر خزمەتگوزارىيەكانى ناو شارەكە دروستكرد، بۆيە دەبىت هاندانى وەبەرەيتان بدرىت. چالاكىيە تايبەتەكانى غەيرە كشتوكالى لە لادىكاندا بە مەبەستى دلنابوون لە درووستكردنى هەلى كارى نوى لەرپىگەى وەرگرتنى پرۆژەى بچووكەهە كە پىئوىستە ئاراستەى لادى بكرىن بۆ زىادكردنى هەلى درووستكردنى داھات و هەلى كار بۆ ئەو كرىكارانەى كشتوكالى كە ئەو كارە دەكەن خاوەنى زەوى كشتوكالى نەبىت.

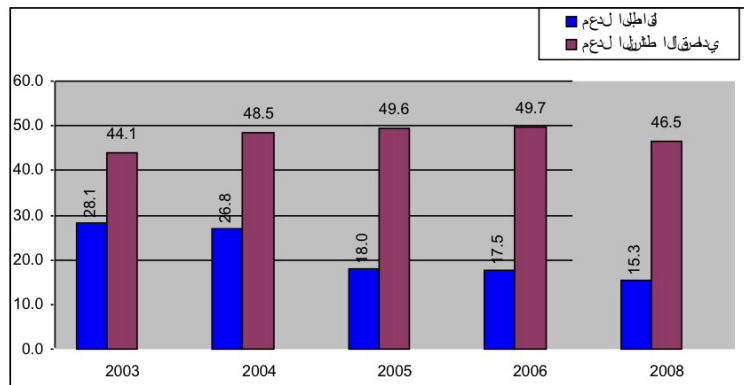
۱۰. سەرەراى هەلاوسانى رېژەى چالاكىى ئابوورى و بەشدارى سنووردارى ژنان لە هىزى كاردا، لەم خستەىەى خوارەودا ئاماژە بەو ئەگەرە دەكەين كە بىكارى بە هەمان ئاراستەى چالاكىى ئابوورىدا بروات (خستەى ۶)

خستەى (۶) رېژەى بىكارى و چالاكىى ئابوورى بۆ سالى ۲۰۰۸

سال	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۸
رادەى بىكارى	۲۸.۱	۲۶.۸	۱۷.۹۷	۱۷.۵	۱۵.۳۴
رېژەى چالاكىى ئابوورى	۴۴.۱	۴۸.۵	۴۹.۵۵	۴۹.۷۲	۴۶.۴۸

وہزارەتى پلاندانان و ھاوکارى گەشەپىدان، "راپرسى دامەزراندن و بىكارى ۲۰۰۸"، ل ۱۲ و ۱۹.

ئاراستەى جولەى نىوان رېژەى بىكارى و رېژەى چالاكىى ئابورى لە رېگەى ئەم ژمارەىەى خوارەو دەتوانرېت بزائرېت

وئەى (٦) رېژەى چالاكىى ئابورى و رېژەى بىكارى ٢٠٠٨-٢٠٠٣

ئەو مىكانىزىمانەى كە بىكارى دروست دەكەن

بىكارى لە عىراقدا دەرنەجامى كارلىكى چەند ھۆكارىكە، لەوانە ئەوەى پەىوئەى بە سروسىتى ئابورى عىراقەو ھەىە و ئەوەى پەىوئەى بە بازارى كارەو ھەىە، كە زۆر كارىگەرىى لەسەر دۆخى ئەمنى و بارودۆخى شەر و گەمارۆ ھەبوو، جگە لەوئەش بۆ پشئبەسئنى ئەم بازارە بە كەرتى گشئى بۆ دروستكردنى ھەلى كار.

خراپترىونى بىكارى دەگەرئەو ھۆكارى ئابورى و كۆمەلاىەتى و سىياسى... بەلام مىكانىزم ھەىە كە يارمەتى دروستكردنى بىكارى دەدات، كە برىئىن لە: -

١. سروسىتى كرېچى ئابورى عىراق

ئابورى عىراق بە ئابورىيەكى كرېچى دادەنرېت، نەوت زىاتر لە نىوەى كۆى گشئى بەرھەمى ناوخۆى و زىاتر لە ٩٠% ھەناردەكردنى پىكدەھىئىت و سەرچاوەى سەرەكى داراىى بودجەىە، سەرەپاى ئەم گرنىگىيە، تەنھا ٢% ھىزى كار لەخۆدەگرېت، جگە لەو گەشەكردنەى كە لە كەرتەكەدا پروودەدات. نەوت كارىگەرى لەسەر گەشەپىدانى ولات نىيە، بەو پىيەى برىارە كەرتەكانى دىكە سى ئەوئەندەى گەشەسەندنى كەرتى نەوت گەشە بكەن بەمەبەسئى ھەلمزىنى

هیزی کار. ئابوورییه کریچییهکان به سروشتی خوین هلی کار دروست ناکهن و ئه‌مه‌ش ریژهی بیکاری خراپتر کردوه.

۲. به‌ریزبونوهی ژمارهی دانیشتوان

ژمارهی دانیشتوانی عیراق به‌پیی سه‌رژمیری سالی ۱۹۶۵ گه‌یشتووه‌ته ۶.۲۹۹ ملیون که‌س، به پشتبه‌ستن به دوايين سه‌رژمیری له عیراق له سالی ۱۹۹۷ دا بۆ ۲۲ ملیون که‌س به‌ریزبونوه‌ته‌وه، به‌لام له سالی ۲۰۰۷ دا به ۲۹ ملیون که‌س خه‌ملیندراوه و ریژهی گه‌شهی سالانهی ئاویتته ۲.۴ بووه %، که یه‌کیکه له به‌رزترین ریژهکان له جیهاندا، له‌کاتیکدا ریژه‌که گه‌یشته گه‌شهی هیزی کار ۵.۵٪، و گرنگترین شت که دانیشتوان جیاده‌کاته‌وه بالاده‌ستی گروپی ته‌مهنی خوار ۱۵ سالانه، که گه‌یشته ۴۳.۱٪ له کوی دانیشتوان، و که‌مبونوهی گروپی ته‌مهن له سه‌رووی ۶۵ ساله‌وه، که ده‌کاته ۲.۸٪. ئه‌مه ئاماژه‌یه بۆ ریژهی به‌ریزی وابه‌سته‌یی ته‌مهن، که گه‌یشته ۴۵.۹٪، ئه‌مه‌ش فشار له‌سه‌ر بازاری کار و فشار له‌سه‌ر ده‌ولت له... پیشکه‌شکردنی خزمه‌تگوزاری ته‌ندروستی و په‌روه‌ده‌یی... زیادکردنی ریژهی گه‌شهی دانیشتوان واته‌ ده‌ریز لیدانی هیزیکی نویی کار بۆ ناو بازاری کار، و سه‌ره‌رای کاریگه‌رییه ئه‌رینییه‌کانی، چونکه له کومه‌لگا دینامیکیه‌کاندا هیز ده‌رده‌بریت به‌و پییهی هیزیکی به‌ره‌مه‌یتانی نویی بۆ ئابووری دابین ده‌کات که... به‌شداره له گه‌شهی ئابووری له ژیر پۆشنایی گه‌رانه‌وهی "دیاری دانیشتوان"، که خواستیکی زیاده دروست ده‌کات که کاریگه‌ری له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌یتان هیه، و به‌م شیوه‌یه خواست له‌سه‌ر هیزی کار زیاد ده‌کات، له لایه‌کی دیکه‌وه ئه‌گه‌ر زیادبونی ژمارهی دانیشتوان به باشی نه‌قوزریتته‌وه به هه‌لمژینی بۆ ناوچه به‌ره‌مه‌داره‌کان، ده‌بیته هوی بیکاری زیاتر.

خشتهی (۷) ژماره‌ی دانیشتووانی عیراق بۆ ماوه‌ی سالانی ۱۹۸۷ - ۲۰۰۹ هه‌زار کهسه

سال	۱۹۸۷	۱۹۹۷	۲۰۰۰	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	رێژه‌ی به‌ره‌وه‌پیش چون %
دانیشتوان	۱۶۳۳۵	۲۲۰۴۶	۲۴۰۸۶	۲۷۱۳۹	۲۷۹۶۳	۲۸۸۱۰	۲۹۶۸۱	۳۰۵۸۱	۳۱۵۰۸	۲.۴

سه‌رچاوه: سالانی ۱۹۸۷-۲۰۰۶، وه‌زاره‌تی پلاندانان و هاوکاری گه‌شه‌پێدان، دیوانی ناوه‌ندی

ئامار و ته‌کنه‌لوژیای زانیاری، "کۆکردنه‌وه‌ی ئاماری سالانه ۲۰۰۵-۲۰۰۶"، ل ۴۸.

سالانی ۲۰۰۷-۲۰۰۹، راپۆرتی ئابووری یه‌گرتووی عه‌ره‌بی، ل ۳۱۲

۳. دۆخی ئەمەنی

دۆخی ئەمەنی کاریگەری زۆری له‌سه‌ر دۆخی ئابووری و کۆمه‌لایه‌تی هه‌بوو، تا ئه‌و راده‌یه‌ی به‌شیک له‌ ناوچه‌کانی ولات دابه‌شکرابوون به‌سه‌ر ناوچه‌ی گه‌رم و ناوچه‌ی ئەمن، تیکچوونی ئەمەنی کاریگەری له‌سه‌ر هه‌موو که‌رته‌ ئابوورییه‌کان هه‌بوو، به‌لام زۆرتین که‌رتی کاریگەری له‌سه‌ر که‌رتی کاره‌با بوو، که‌ خوینی ژیانه، و زۆربه‌ی پرۆژه‌کان له‌گه‌ڵیدا وه‌ستان، و پاشان تیکچوونی ئاسایش بووه‌ته‌ سنووردارکردنیک بۆ که‌رتی تایبه‌تی ناوخوا‌یی و بیانی و به‌ربه‌ستیکه‌ له‌به‌رده‌م وه‌به‌ره‌تانی راسه‌ته‌خوا‌یی بیانی، سه‌ره‌رای هه‌وله‌کانی حکومه‌ت بۆ دروستکردنی ژینگه‌یه‌کی وه‌به‌ره‌تانی که‌ وه‌به‌ره‌تانی بۆ لای خوا‌ی رابکێشیت به‌ ده‌رکردنی یاسای پێویست بۆ ئەم ژینگه‌یه‌، بۆچوونه‌کان جیاواز بوون سه‌باره‌ت به‌ په‌یوه‌ندی نیوان ئاسایش و بیکاری، به‌و پێیه‌ی هه‌ندیک پێیان وایه‌ بیکاری هۆکاری تیکچوونی ئەمەنییه‌. وه‌ک چۆن له‌ شوینته‌ گه‌رمه‌کانی (نه‌ینه‌وا، ئەنبار، دیاله) ئەم بۆچوونه‌ ره‌ت بکریته‌وه‌، چونکه‌ پارێزگاری سه‌لامه‌ت هه‌یه‌، به‌لام رێژه‌ی بیکاری زۆره‌، وه‌ک له‌ دی قه‌ر و موته‌ننا، و هه‌یه‌ بۆچوونی سییه‌م ئەگه‌ری زیاتره‌، وه‌ک چۆن ده‌بینیت په‌یوه‌ندی نیوانیان په‌یوه‌ندییه‌کی به‌رامبه‌ره‌، وه‌ک چۆن نه‌بوونی ئاسایش ده‌بینته‌ هۆی وه‌ستانی ئۆپه‌راسیۆنه‌کانی ئاوه‌دانکردنه‌وه‌، ئەمه‌ش ده‌بینته‌ هۆی نه‌بوونی هه‌لی کار و دواتر نه‌بوونی ئاسایش له‌ بازنه‌یه‌کی خراپ و تونددا.

تەوهرى يەكەم: بەدواداچوون بۇ كارىگەربىيەكانى بىكارى له عىراق دەكات

بىكارى، ھەرچەندە نوینەرايەتى بەفیرۆدانى سەرچاوه مرۆبىيەكان دەكات، بەلام كارىگەربىيە ئابوورى و كۆمەلايەتى جدى ھەيە، چونكە ئاماژەيە بۇ رېيازى نادروستى پرۆسەي ئابوورى و تىكچوونى داھاتى تاكەكەسى ھاوریيەتى و قوولبوونەوہى دۆخى چەقبەستوویي ئابوورى، مەترسیيەكەي له. كۆچى بەھرمەندە عىراقیيەكان كه بەدواي ھەلى كاردا دەگەرین، و كارىگەربىيە كۆمەلايەتى ھەيە، پرۆسەي سەقامگىرى كۆمەلايەتى له مەترسیدايە بەھوى بلاوبوونەوہى كردهوہى قبولنەكراو له رووی كۆمەلايەتیيەوہ، وازھینان له خویندن، بلاوبوونەوہى نەخویندەواری و بلاوبوونەوہى تاوان، بەتايیەتى له نیو گەنجانی بىكاردا، وەك يەكك له توپزینەوہكانى بەرنامەي نەتەوہ يەگرتووەكان بۇ پەرەپیدان لەسەر عىراق ئاماژە بەوہ دەكات كه ۸۵٪ ئەو تاوانانەي كه له نیوان گروپى تەمەنى ۱۰-۲۴ سالددا روودەدن لەنیو بىكاراندان. بەلام زۆرتريين كارىگەرى لەسەر ئاستى ھەژاریيە كه بەرھەمی ئەو ھەلومەرجەيە كه له ولاتدا روويداوه، ھەر وھا لەبەر ئەوہى ھەژاری دیاردەيەكى ئالۆز و ئالۆزە چونكە پەيوەستە بە دیاردە گرنەگەكانى كەمتر نییە وەك بىكارى و نەخویندەواری و... خراپى بارودۆخى تەندروستى، كه ئازار بەخشتريين دیاردە بۇ تاك و كۆمەلگا و حكومەت پىكەھىنیت.

نەخشەي بىيەشى بۇ سالى ۲۰۰۶ ئاماژە بەوہ دەكات كه ئاستى ھەژاری له عىراق له لادیكان گەيشتووەتە ۶۵٪ له كاتىكدا له شارەكەدا ۲۱٪ بوو، له كاتىكدا وەزارەتى پلاندانانى عىراق رېژەي ھەژاری بە ۲۳٪ له سالى ۲۰۰۷ خەملاندووہ، ئەمەش بەو مانايەيە كه نزیكەي... ھوت ملیون دانیشتوانى عىراق لەژیر ھیلی ھەژاریدان، بۆیە بابەتەكە پىویستی بە چارەسەرى ناوازه ھەيە وەك پاكیجىكى يەگرتوو، ئەگەرنا رووبەرووی بازنەي خراپ دەبىنەوہ لەنیوان ئەم دیاردانەدا مەگەر دۆخى پەرودەيى و تەندروستى باشتر نەكریت، و ئەمەش بەدى نایەت تا دۆخەكە باشتر نەكریت. دۆخى ژيانى تاكى عىراقى.

بەرەنگار بونەوەى ھەژارى نوینەرایەتى تەھەددایەکی گرینگە بۆ حکومەت کە پێویستی بە دەستەبەرکردنی گەشەسەندنی بەردەوام و پەخساندنی ھەلی کار و سەرلەنوێ سەیرکردنەوەى سیستەمی پەرودەیی ھەیه، کە دەبێت بازاری کار لەبەرچاو بگریت، لە ھەمان کاتدا چارەسەری ئەو ھۆکارە پیکھاتەبیانەى کە بیکاری دروست دەکەن.

به شی سینه م :

شیکاری بازاری کار و بیکاری له ههریمی کوردستان

له چوارچیوهی ئەم برگیهیدا هەردوو لایەن یان پیکهاتهکانی بازاری کار خراونهتەرپوو، وهک
پیشتر ئاماژەمان پێدا

یهکه م: یهکه م: ئۆفهری کار له ههریمی کوردستان

دووهم. خواستی کارکردن له ههریمی کوردستان له پلهی یهکهمدایه

پیشکەشکردنی کار له ههریمی کوردستان، و له چوارچیوهی ئەم تەوهره‌دا، باس له: -

أ. قه‌باره‌ی دانیش‌توان: - قه‌باره‌ی دانیش‌توان نوینه‌رایه‌تی ئەو فاکتەرە ده‌کات که کاریگه‌ری
له‌سه‌ر دا‌بین‌کردنی کار هه‌یه، به‌لکو سه‌هرچاوه‌ی سه‌ره‌کیه‌ له دا‌بین‌کردنی کاردا، نه‌ک هه‌ر
ئ‌وه به‌لکو قه‌باره‌ی ئ‌اماژ‌ه‌پیکراو نوینه‌رایه‌تی دیوه‌که‌ی تری دوو هی‌زی بازاری کار
ده‌کات. یه‌که‌میان خواست له‌سه‌ر کاره‌ که پیشتر به‌ دا‌خوازی وه‌رگیراو ناوده‌بریت، له‌پریگه‌ی
خواست له‌سه‌ر کال‌ا و خزمه‌تگوزارییه‌ جو‌راو جو‌ره‌کان، قه‌باره‌ی دانیش‌توان گه‌وره‌تر ده‌بیت
و توانای کرینیش زیاتر له‌گه‌ل خواست له‌سه‌ر ئەو شتانه‌ی پیشتر ئ‌اماژ‌ه‌یان پیکراوه‌ کال‌ا و
خزمه‌تگوزارییه‌کان، ئەم دووه‌میان کارده‌کات بۆ زیادکردنی هه‌م دا‌بین‌کردنی کار و هه‌م
خواست له‌سه‌ری.

سه‌باره‌ت به‌و گۆر‌ان‌کاریانه‌ی که له ژماره‌ی دانیش‌توانی ناوچه‌که‌دا روویانداوه، ئەوان وه‌ک

له خسته‌که‌دا هاتوو، ئەمانه‌ی خواره‌وه:

خشتهی (۸) : ژمارهی دانیشتوانی ههریمی کوردستان بۆ ماوهی (۱۹۹۰ - ۲۰۰۷)

سال	ژمارهی دانیشتوان	رێژهی گۆرانکاری
۱۹۹۰	۲۲۸۳۷۰۰	۲۹.۲
۱۹۹۵	۲۹۴۹۵۸۸	۲۰.۲
۲۰۰۰	۳۵۴۴۶۵	۱۰.۷
۲۰۰۷_۲۰۰۶	۳۹۵۱۸.۹۳	۳.۹

سه‌رچاوه:

داتاكان له حكومه‌تی ههریمی كوردستان، وهزاره‌تی پلاندانان، ئاماری بلاونه‌كراوه له‌سه‌ر ژماره‌ی دانیشتوانی عێراق وه‌رگیراون.

ئهم ژماره‌یه به پشتبه‌ستن به رێژه‌ی سالانه‌ی گه‌شه‌ی دانیشتوانی ههریم و بۆ سالانی پیش ۲۰۰۷ ده‌رهینراوه، وه‌ك تییینی ده‌كه‌ین كه ژماره‌ی دانیشتوان به‌رده‌وام له زیادبووندایه و ئه‌مه‌ش ئه‌وه ده‌رده‌خات كه دابینكردنی كار له زیادبووندایه، به‌تایبه‌تی ئه‌گه‌ر بزانیین كه ته‌مه‌ن پێكهاته‌ی دانیشتوانی ناوچه‌كه له به‌رژه‌وه‌ندی گروپی (۱۵-۶۵) دایه، به‌پێی ئهم رێژانه‌ی خواره‌وه بوو بۆ ماوه‌ی (۱۹۹۰) - (۲۰۰۱) و به‌پێی سنووری خواره‌وه و سه‌ره‌وه‌ی رێژه‌كانی ئاماژه‌پێكراو:

خشته‌ی (۹) سنووره ئایینییه‌كان بۆ گروپه ته‌مه‌نییه‌كانی دانیشتوانی ناوچه‌كه،

پۆل	كه‌متریت	زۆرتريت
۱-۱۴	۳۵.۴	۴۶.۸
۱۵-۶۴	۴۹.۶	۵۹.۶
۶۵-زۆرشتیتیر	۳.۵۶	۴.۴

سه‌رچاوه: به پشتبه‌ستن به‌و

- داتایانه‌ی له كۆكردنه‌وه‌ی ئاماری وهزاره‌تی پلاندانان هاتوه

- ئەو داتايانەى لە ئىسماعىل مستەفا عەبدولرەحمان، بىكارى ھىزى كار لە ھەرىمى كوردستان، تىزى ماستەرى پىشكەش بە كۆلىژى كارگىرى و ئابوورى، زانكۆى سلىمانى / ۲۰۰۲، ل ۴۶

ب- كۆچكردن - كۆچكردن كارىگەرى لەسەر ھەردوو جۆرى (ناوخۆى و دەرەكى) ھەيە لەسەر ئاست و قەبارەى دابىنكردنى كار، وەك كۆچى ناوخۆى لە ناوچەيەكى ديارىكراو ھەو ھەو ناوچەيەكى دىكە لە ناو پارىزگايەكدا، بۆ نمونە لە گوندەكانەو ھەو ناو ھەو... شارەكە، بە ھۆكارى جىاوان، دەبىتە ھۆى زىادبوونى دابىنكردنى ھىزى كار لەو ناوچانەى كە كۆچكردنەكە بۆيان ھەو ھەو، و بە پىچەوانەو ھەو بۆ ئەو ناوچانەى كە كۆچبەرەكان لىيەو ھەو كۆچيان كەردو ھەو جۆرە جىاوانەكان كە پىشتر باسمان كەرد، وەكو تازەھاتوان، بە تايبەت ئەوانەى كە كارەكانيان پراكتىزە دەكەن

لە نىو چالاكىيە جۆراو جۆرەكاندا، ئەمەيە كە دەبىتە ھۆى دەرەكەوتنى بىكارى لە بەرامبەر كەمبوونەو ھەو ھىزى كار لەو ناوچانەى كە بەجىيان ھىشتو ھەو

لە لىكۆلىنەو ھەو ھەو لەسەر ئەم تەو ھەو (كۆچى ناوخۆ لە گوندەكانى قائىمقامىەتى سلىمانىيەو ھەو بۆ قائىمقامىەت)، دەرەكەوت كە ھۆكارى جۆراو جۆرە ھەن كە دەبنە ھۆى ھەو ھەو و بەمەش زىادبوونى دابىنكردنى ھىزى كار تىيدا.

خشتەى (۱۰) ھۆكارەكانى ھەو ھەو

ھۆكارەكان	ژمارەى تاكەكان	پىژھەكە%
ئابوورى	۴۶	۷۱،۸۸
كۆمەلاتەيى	۳۰	۴،۶۸
سىياسى	۵۰	۷،۸۱
خويندن	۱۰	۱۵،۸۳

سەرچاوە: د. كاو ھەو ھەو / واقىعى ئابوورى كۆمەلايەتى بوارەكانى دابىنكردنى ھەو ھەو كار بۆ ھىزى كار، لىكۆلىنەو ھەو ھەو شىكارىيە لەسەر شوپىنە جوگرافىيەكان لە پارىزگاي

سلیمانی، توپژینه‌وه‌یه‌ک که له گوڤاری زانسته مروییه‌کان، هۆلەندا، ۲۰۰۷ / ل ۸
بلاوکراوه‌ته‌وه

سه‌بارەت به بارودۆخی دواى (۲۰۰۳) کۆچکردن بۆ هەریمی کوردستان به‌شیوه‌یه‌کی
به‌رچاو زیادى کردووه به‌هۆی تیکچوونی بارودۆخی ئەمى ناوچه‌کانى ناوه‌راسـت و
باشـوورى عـیراق، تاک و خـیزانى جـۆراوجـۆر له‌و بارودۆخانه‌هەلاتن و په‌نایان بۆ هەریم
بردووه، ژماره‌ی... ئاواره‌کان، به‌پێى ئاماره‌کانى حکومه‌تى هەریم، گه‌یشتوو‌ه‌ته (۱۶۰) هەزار
عـیراقى (۱۲)، په‌نایان بۆ هەریم بردووه بۆ دەر‌بازبوون له‌و بارودۆخه‌ی پـیشتر باسـمان کرد،
و ئەمەش بووه هۆی سه‌ره‌له‌دانى کـیپـرکـى بۆ هەلى کار له نـیوان تازەهاتـووان و دانـیشتـوانى
رەسەن، جگه له‌وه‌ی هەندیک کۆمپانیا کرێکاری ئاسیایى ده‌هیننه ناوچه‌که.

به سه‌یرکردنى ژماره‌کانى ئەم خسته‌یه‌ی خواره‌وه سه‌بارەت به رێژه‌ی هیزی کار به‌رامبەر
به دانیشـتوان، راستى په‌یوه‌ست به پرسى کۆچبەران رووتـر ده‌بیته‌وه:

خسته‌ی (۱۱) رێژه‌ی هیزی کار به‌رامبەر به دانیشـتوان له هەریمی کوردستان

رێژه‌که	سال
۲۱،۵	۱۹۹۰
۲۵،۶	۱۹۹۵
۲۸،۸	۱۹۹۸
۳۵،۲	۲۰۰۶

سه‌رچاوه: ئاماده‌کردنى خسته‌که له‌سه‌ر بنه‌ماى: -

-ئیسـماعیل مسـته‌فا عه‌بدولـرهمان بـیکارى هـیزی کار له هەریمی کوردستان، په‌یام ماسـته‌ر
پیشکەش به کۆلیژی کارگێرى و ئابوورى زانکۆی سلیمانى / ۲۰۰۲، ل ۵۷.

- سالى ۲۰۰۶ به پشتبەستن به زیادبوونی سالانه‌ی دانیشـتوان و رێژه‌ی زیادبوونی هیزی کار
حیسابى بۆ کراوه، ئەو رێژه‌یه‌ی له به‌رده‌م سالى ۲۰۰۶ دا هاتوووه خه‌ملاندنیکه و له ژماره‌ی ئەو
که‌سانه‌ی که ئاواره بوون بۆ هەریم و ئەوانه ناگریته‌وه دامه‌زرا بۆ حکومه‌تى هەریم، که کار بۆ
به‌رزکردنه‌وه‌ی ئەم رێژه‌یه‌ ده‌کات ئەگەر زیاد بکریت و ئەوه مانای چیه‌. ئەگه‌رى زیادبوونی بیکاریی
له‌به‌رکراو له به‌رپوه‌به‌رایه‌تییه‌کانى حکومه‌تا

سەبارەت بە كۆچبەرانی ھەرئیم لە دەرهوھە و لات، لە لیکۆلینەوھەکی بەراوردکاریدا (لەبارەکی كۆچبەری) لە ماوھە (۱۹۸۹-۱۹۹۹)دا، دەركەوتووھە كە ژمارەکی كۆچبەران لە (۴۹۱.۸ - ۵۰۶.۸) ھەزار كۆچبەر لە ساڵی (۱۹۸۹ - ۱۱۱۲) ھەزار كۆچبەر زیادی كردووھە كۆچبەران لە ساڵی ۱۹۹۹(۱۳).

خواستی كار لە ھەرئیمی كوردستان:

خواست لەسەر كار لە ھەر ولاتیكدا بە كۆی خواستی كەرتە ئابوورییەكان بۆ ئەم كالا یان خزمەتگوزاریە نوینەرایەت دەكریت، كە وەك ئاماژە پێكراوھە لە خواستی كالا و خزمەتگوزاری جۆراوچۆرەوھە، . كە بە واتای زیادبوونی خواست لەسەر كار كاتێك گەشە دەكات یان زیاد دەكات، ژمارەکی دامەزراوھەكان لە كەرتە ئابوورییە جیاوازهكاندا، بە سەیركردنی ئەم خستەھەکی خواروھە سەبارەت بە گەشەسەندنی كەرتە ئابوورییە جیاوازهكانی ھەرئیمی كوردستان، دەتوانریت زۆر شت پوون بكریتەوھە:

خستەھەکی (۱۲)

۱۴۹۴۸۸	۱۱۱۱۷۱	۸۵۹۹۲	ئامرازەكانی گواستەوھە
۲۰۰۱	۱۹۹۵	۱۹۹۰	جۆری یەكە
۴۱۶۴	۴۷۳	۷۶۰.۸	مۆلەتی بیناسازی
۱۱۵۷	۶۵۸	۱۲۴۳	ھۆكار
۳۰۹۳۴	۱۸۷۶۰	۱۶۹۵۷	پێژەکی ھیزی كار بە ژمارەکی دانشتوانی دوكانەكان

سەرچاوھە: ئەم خستەھەکی لەسەر بنەمای ئەو داتایانە ئامادەكراوھە كە لە:

- ئیسماعیل مستەفا عەبدولرەحمان بێكاری ھیزی كار لە ھەرئیمی كوردستان، پەيام ماستەر پێشكەش بە كۆلیژی كارگێری و ئابووری زانكۆی سلیمانی كراوھە، ل ۵۸، ۶۱، ۶۲، ۶۳، ۶۴.

- ئەو سالانەى لە خشتەكەدا باسكراون بۆ ھەندىك كەرتەكان نوینەرایەتى سالانى نزیك لەوانە دەكەن كە لە سەرچاوەى پیشوودا باسكراون.

ئەوھى لە خشتەكەدا بەدى دەكریت ئەوھى كە ھەموو كەرتەكان بەبى جیاوازی جگە لە ھەلاوسانى كەرتى پیشەسازى و بیناسازى، زیادبوونىان لە یەكەكانى خۆياندا بەدەستھیناوە، بەمجۆرە ئەمە مانای ئەوھى خواست لەسەر كار لە زیادبووندايە، ئەمەش بە باشترین شیوہ بە تێروانىن دەردەكەوێت ئەم خشتەيەى خوارەوہ: -

خشتەى (٦) پەرەپیدانى رێژەى بىكارى لە ھەریمدا

سال	ھەولیر	سلیمانى	دھۆك
١٩٧٧	٢،٦	٢،٤	٩٦،٠
١٩٨٧	٨،٤	٩،٣٦	١،٣
٢٠٠١	١٥،٤	٢٢،١	١٣،٣
٢٠٠٤	٧،٤	٧،١	٩،٢
٢٠٠٥	٨،٢	٢،٨	٤،٢

سەرچاوە: - خەلیل غازى ھەسەن، خەملاندن و شىكارى بەرھەمى گشتى ناوخۆى پارێزگای دھۆك بۆ ماوھى (٢٠٠١-٢٠٠٢)، پەيام دكتورا كۆلیژى كارگيرى و ئابوورى، زانكۆى سەلاحەدىن. ٢٠٠١ ل ٨٥

- كۆمارى عێراق، وەزارەتى پلاندانان، ئامار بۆ ھەریم بۆ سالانى ٢٠٠٤، ٢٠٠٥ سەبارەت بە خواستى كارکردن لە كەرتە حكومیيەكاندا پشتى بە سیاسەتى حكومەت.

دەرئەنجامه‌كان و راسپارده‌كان:

بىكارى يەككىك بوو و ئىستاش يەككىكە لەو كىتەشە ئابوورى و كۆمەلايەتتییە ماندووانەى كە ولاتانى جیهان بەدەستتیه‌وه دەنالین، بەتایبەتى ئەو ولاتانەى كە بەدەست لاوازی ئیدارەدانى سەرچاوه مرۆیى و ئابوورییه‌كانیانە‌وه دەنالین و هەندىكجاریش لەئەنجامى ئەو قەیرانە ئابوورى و داراییانەى كە ئابوورییه‌كان دەنالین بەو دۆخەدا تىدەپەرن.

یەكەم : دەرئەنجامه‌كان

۱. سیاسەتى ئازادکردنى بازرگانى و سنوورى فراوانى كراوه بەبى كۆنترۆل بووه هۆى دابەزینی بەره‌مى كشتوكالى و پیشە‌سازى و بووه هۆى دابەزینی بەره‌مى كشتوكالى و پیشە‌سازیه‌كه نەمانى چەندین پیشە‌سازى بچووك و مامناوهند و هەندىك پیشە‌سازى گەوره .

۲. بىكارى بە پوونى دیاردهى هەژاری گەوره‌تر كردوه، ئەمەش واىكردوه زۆرىك لە خیزانه‌كان مندالە‌كانیان ناچار بكەن كورسیه‌كانیان بەجیبهیلن، لىكۆلینه‌وه‌كه لە غیابى یاساكاندا، بە ئامانجى بەشدارىكردنیان لە كاریكدا كە نەگونجاو بیت و لەگەل تەمەنیان نەگونجیت پێكخستن بۆ كار

۳. لە بىكارى بەشدار بوو لە ناسەقامگیری دۆخى ئەمنى و بووه هۆى بلاوبوونە‌وهى چەندین دیارده كە لەگەل كۆمەلگای ئیمەدا ناگونجیت بارگرانى نوئ بۆ دەولەت و كۆمەلگا زیاد دەكات بە ئامانجى چاك‌کردنە‌وهى ئەو كەسانەى كە بەهۆى بارودۆخە‌وه پالیان پیاووه بۆ هەندىك پراكتیزه كە قبول ناكریت كۆمەلگای ئیمە قبول دەكات و ئابووریمان بەرگەى ناكریت.

دووم : پيشنپارهكان:

۱. باشترکردنی كه شوهه وای وه به رهینان بۆ هاندانی وه به رهینانی ناو خویی و دهره کی بۆ رهخساندنی ههلی کار بۆ دهرچوان وه تنها، بروانامه ی ئه کادیمیان دامه زرانندی سیسته میکی هاندان که به شداریت له راکیشانی وه به رهینه ران.
۲. رزگارکردنی ئابووری عیراق له هه ژمونی که رتی نهوت وه کارکردن بۆ دامه زرانندی داها تی نهوت بۆ سود وهرگرتن وه به رهینانی گشتی. به رنامه کانی پرۆژهی گه شه پیدانی سه ره تایی و خزمه تگوزارییه کومه لایه تیه گشتیه کان.
۳. پالپشتی و په ره پیدانی که رتی تاییه ت له سه رجه م چالاکیه کانیدا وه کار بۆ لابردنی ترسه کانی و پیدانی گه رهن تی بۆ فراوانکردنی چالاکیه کانی به ئامانجیکه وه دروستکردنی هه لی کار بۆ جیگیرکردنی زیاده ی هیزی کار له گه ل پیویستی بازاری کار.
۴. دامه زراوه ی وهزاره تی کار و کاروباری کومه لایه تی، به هه ماهه نگی له گه ل مه کته بی ناوه ندی ئامار و ته کنه لوجیای زانیاری به تاییه تی. ئاماده کردنی داتا له سه ر ریژه ی بیکاری له عیراق به مه به سستی ده ستنیشانکردنی قه باره و جوړ و ناوه رۆکه که ی بۆ دلنیا بوون له دروستکردن به رنامه یه کی نیشتمانی له سه ر بنه مای هه ماهه نگی نیوان وهزاره ته جیاوازه کان بۆ رهخساندنی دهره فته کاریک که له گه ل بروانامه ی بیکاراندا بگونجیت، کاره که به شیوه یه ک که دادپهروه ری کومه لایه تی به ده ست به ییتیت
۵. زانکۆکان و ده سه لاتی پهروه ده ی ته کنیکی و هه موو ده زگا په یوه ندیداره کان پیویسته به رنامه ی راهینان په ره پیبدن بۆ ئه وه ی شایسته بن و چاکسازی بکه نه وه بیکاران و دووباره دامه زرانده وه ی هیزی کار که له ئه نجامی فرۆشتن، گواسته نه وه یان گواسته نه وه زیانیان به رکه وتوووه داخستنی ئه و بازرگانیه ی که بوون کاریان له سه ر ده که ن.
۶. گرنگیدان به به رنامه کانی پالپشتی پشه سازییه بچووک و مامناوه نده کان پیدانی قه رزی نه رم و ئاسانکاری بۆ به ده سه ته یانی ئامیره کانیا ن وه ئامیر و... پیداو یسته یه کانی تر و

- ليخوشبونيان له باج و رسومات بۆ ئهوهى بتوانن ركبهرى بهرهمه بيانبيهكان بكن بۆ ئهوهى ئهمه بيت . پرۆژهكان تواناي ههلمژيني بهشيكى زۆرى بيكاربيان ههيه ،
۷. هاندان و چالاككردنى رۆلى كهرتى تاييهت وهك بهشداربوويهك له رهخساندى ههلى كاردا.
۸. زيادبوونى ههز و ئارهزووى ئاراستهكردنى زهكات و سندوقى خيىرخوازي بۆ رهخساندى ههلى كار و بهدهستهينانى ئه و ليها تووييانهى كه پيوستن بۆ بازاى كار.
۹. كاركردن بۆ دهچوون له وابستهيى ئابوورى و په ره پيدانى ئابوورى و هاندانى كارگه بچووك و مامناوهندهكان ئهمهش له بهرژه وهندى رهخساندى ههلى كار و بهرهنكاربوونهوهى بيكاربييه.

ليستی سه رچاوه كان :

- (١) دحماني محمد ادريوش، إشكالية التشغيل في الجزائر: محولة تحليل، أطروحة دكتوراه في العلوم الاقتصادية، اقتصاد التنمية، جامعة تلمسان، الجزائر، ٢٠١٢/٢٠١٣، ص ٢٦.
- (٢) خالد الوزني، أحمد الرفاعي، مبادئ الاقتصاد الكلي بين النظرية والتطبيق، دار وائل للنشر، عمان، الأردن، ٢٠٠٦، ص ١٦٢ (٤) عبد القادر عطية، الحديث في الاقتصاد القياسي بين النظرية والتطبيق، الدار الجامعية، الاسكندرية، ٢٠٠٣
- (٣) سميرة العابد، زوية عبان، ظايرة البطالة في الجزائر بين الواقع والطموحات، لرة الباحثن عدد ١١، الجزائر، ٢٠١٢، ص ٧٥.
- (٤) حلمي جلال، الأبعاد الاجتماعية لمشكلة البطالة في المجتمع المصري تداعياتها وأساليب مواجهتها رؤية مستقبلية، عين شمس، مصر، ٢٠٠٨، ص ٥.
- (٥) جيلالي شرفي، دراسة قياسية لمحددات البطالة عند خرلغي الجامعات مع الكشف عن خاصية عدم التجانس غن المشاىد، رسالة ماجستير ، جامعة الجزائر، الجزائر، ٢٠٠٦/٢٠٠٧، ص ٣٨
- (٦) محمد مازن الأسطل، العوامل المؤثرة على معدل البطالة في فلسطين، مذكرة ماجستير ، كلية التجارة، الجامعة الإسلامية بغزة، فلسطين، ٢٠١٤، ص ٢٠